

Stavovi studenata o polažaju žene u suvremenoj obitelji

Puhanić, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:438587>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-05**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Diplomski studij engleskog jezika i književnosti i pedagogije

Lucija Puhanić

Stavovi studenata o položaju žene u suvremenoj obitelji

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Mirko Lukaš

Osijek, 2019.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za pedagogiju

Diplomski studij engleskog jezika i književnosti i pedagogije

Lucija Puhanić

Stavovi studenata o položaju žene u suvremenoj obitelji

Diplomski rad

Područje društvenih znanosti, polje Pedagogija, grana Obiteljska pedagogija

Mentor: izv. prof. dr. sc. Mirko Lukaš

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 26.8.2019.

Lucija Puharić, 0122219594

ime i prezime studentice, JMBAG

Sažetak

Brojne društvene, demografske i ekonomske promjene u svijetu utječu na promjene u obitelji, posebno na odnose i uloge pojedinaca u obitelji. Posljednjih godina dolazi do povećanja broja žena na tržištu rada, te se tako mijenja njihov položaj i uloga u obitelji. Žena postaje i profesionalno angažirana osoba koja financijski doprinosi kućanstvu. Uloga žene u obitelji, briga o djeci i teret kućanskih poslova ostaju isti kao i u prošlosti. Cilj ovog istraživanja je ispitati stavove studenata o položaju i ulozi žene u suvremenoj obitelji. Nastoji se dobiti odgovore studenata u kojoj ulozi prepoznaju ženu, je li to samo majka, njegovateljica ili i poslovna osoba. Nastoji se dobiti stavove ispitanika o ženinoj zaposlenosti izvan kuće i njezinom (ne)ravnopravnom ili dominantnom položaju u obitelji. U istraživanju sudjeluje 375 studenata (202 muškog i 173 ženskog spola) s različitih fakulteta u Osijeku. Za provedbu istraživanja izrađen je anketni upitnik. Obrada podataka provedena je deskriptivnom statistikom, t-testovima za nezavisne uzorke te jednosmjernom analizom varijance. Rezultati su pokazali kako studenti imaju egalitaran stav prema položaju i ulozi žene u obitelji, no kao što se i moglo pretpostaviti postoje razlike u stavovima s obzirom na spol i područje studija. Rezultati ukazuju da ispitanici društvenih i humanističkih studija te agrobiotehničkih znanosti pokazuju egalitarnije stavove prema položaju i ulozi žene u obitelji. Nije potvrđena hipoteza o razlikama u stavovima među ispitanicima čije su majke zaposlene i višeg stupnja obrazovanja. Rezultati pokazuju da postoje razlike u stavovima s obzirom na financijski doprinos žene u obitelji, no, nije utvrđeno u čemu se te razlike očituju. Iz dobivenih rezultata vidljivo je da način majčinog provođenja slobodnog vremena ne utječe na stavove o položaju i ulozi žene.

Ključne riječi: egalitarni stavovi, majka, rodne uloge, zaposlena osoba

Sadržaj

Uvod	1
I . TEORIJSKI DIO	2
1. Obitelj kao temelj društva	2
2. Obitelj u suvremenom društvu	3
3. Mijenjanje položaja žene u obitelji.....	6
4. Različite uloge žene u obitelji	8
4.1. Uloga supruge.....	8
4.2. Žena kao majka	9
4.2.1. Definiranje pojma majka	9
4.2.2. Uloga majke.....	10
4.2.3. Majčinstvo u suvremenom društvu.....	12
4.3. Radna uloga	13
4.3.1. Plaćeni rad izvan kuće	13
4.3.2. Posljedice zaposlenosti majke	15
4.3.3. Neplaćeni rad unutar obitelji	17
5. Sukob obiteljske i radne uloge	19
5.1. Sukob ženine obiteljske i radne uloge	20
6. Stavovi prema rodnim ulogama	21
7. Suvremeno roditeljstvo	22
8. Roditeljstvo kao ravnopravno partnerstvo	24
II . METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	26
1. Cilj istraživanja	26
2. Zadatci istraživanja	26
3. Hipoteze istraživanja.....	27
4. Uzorak istraživanja	27
5. Instrumenti istraživanja.....	28
6. Postupak istraživanja	28
III. EKSPERIMENTALAN DIO	30
1. Rezultati istraživanja.....	30
2. Rasprava	42
3. Ograničenja, implikacije i prijedlozi za buduća istraživanja	46
Zaključak	48
Literatura	50
Prilozi	55

Uvod

Obitelj i roditeljstvo temelj su društva. Stoga, brojne društvene, demografske i ekonomske promjene u svijetu utječu na promjene u obitelji, posebice na njezinu strukturu, odnose i uloge pojedinaca u njima. Procesi industrijalizacije i individualizacije dovode do demokratizacije odnosa te tako mijenjaju položaj i ulogu žene u obitelji i oblikuju suvremenu obitelj. Žena prestaje biti samo supruga, majka i domaćica. Ona ulaskom na tržište rada postaje i profesionalno angažirana osoba koja financijski doprinosi kućanstvu. Uloge žene u obitelji postaju sve brojnije i teško uskladive, a očekivanja o njihovom realiziranju postaju sve veća. Žene danas doživljavaju sukob uloga te se suočavaju s dvostrukom opterećenošću, vanjskim radom i obavezama kao i obavezama u kućanstvu i oko djece. Iako se ženin položaj promijenio njezina uloga u obitelji, briga o djeci i teret kućanskih poslova ostaju isti zbog rodnih očekivanja. U suvremenim obiteljima je i nadalje prisutna rodna podjela poslova. Podjela poslova između bračnih partnera određena je još uvijek stavovima prema rodnim ulogama.

Kako bi se objasnio pojam suvremene obitelji i opisala njezina obilježja u radu će se prvo definirati i objasniti pojam obitelj. U suvremenoj obitelji dolazi do stvaranja „novih“ odnosa između muškarca i žene te se mijenjaju njihove uloge, ali i položaji. S obzirom da se o položaju žena u obitelji ne može govoriti bez povijesnog pregleda, rad pruža i kratak povijeni pregled mijenjanja položaja žene u obitelji, a samim time i promjena njezine uloge i dužnosti. Dugo vremena muškarci su se smatrali superiornijim od žena. Oni su predstavljali autoritet u obitelji, bili su „hranitelji“ obitelji, dok su ženine glavne uloge bile udovoljiti suprugu te brinuti se za djecu i kućanstvo. Posljednjih desetljeća, ženina uloga se znatno mijenja, posebno nakon njezinog izlaska na tržište rada.

Uloge žene u obitelji opisane su u četvrtom poglavlju, a one se odnose na ulogu supruge, majke i ženinu radnu ulogu. Radna uloga se promatra kao neplaćeni posao kod kuće i plaćeni rad izvan kuće. Spomenute su i pozitivne i negativne posljedice ženinog rada. Peto poglavlje se bavi sukobom obiteljske i radne uloge s kojim se susreću žene u suvremenom društvu. Pošto na uloge pojedinca u obitelji utječu stavovi u šestom poglavlju definiraju se stavovi prema rodnim ulogama. Sedmo poglavlje definira i obrazlaže roditeljstvo kao i pojavu suvremenog roditeljstva u kojem nema rodno podijeljenih uloga. Teoretski dio rada bit će potkrepljen istraživanjem o stavovima studenata prema položaju i ulozi žene u suvremenoj obitelji.

I. TEORIJSKI DIO

1. Obitelj kao temelj društva

Obitelj je predmet istraživanja brojnih znanstvenih disciplina, uključujući i pedagogiju. Danas postoje razne definicije pojma obitelj. S tradicionalnog gledišta obitelj se definira kao društvena skupina koju karakterizira „zajedničko prebivanje, ekonomska suradnja i reprodukcija. Ona obuhvaća odrasle osobe oba spola od kojih barem dvije održavaju društveno prihvaćenu spolnu vezu, plus jedno ili više djece, vlastite ili usvojene, te odrasle osobe koje seksualno kohabitiraju“ (Haralmbos i Holborn, 2002, prema Lukaš, 2010, 22).

Obitelj se sastoji od roditelja i njihove djece, koja nisu u braku, od muža i žene bez djece ili muškarca i žene koji žive u izvanbračnoj zajednici (Statistički ljetopis, 2001). S druge strane, s gledišta pedagojske znanosti, obitelj je odgojna zajednica. Ukoliko u zajednici nema potomstva ona se smatra bračnom, a ne obiteljskom zajednicom. Obitelj se ovdje isključivo promatra kao zajednica koju čine partneri s potomstvom (Lukaš, 2010).

U hrvatskom jeziku često se termini „porodica“ i „obitelj“ koriste kao istoznačnice. Međutim, postoje razlike koje je potrebno poštovati. Obitelji se tumači kao srodstvena grupa koja živi u zajedničkom domaćinstvu, a čine ju roditelji i djeca. Temeljno značenje riječi porodica je znatno šire. Ona obuhvaća pretke, potomke i ostale srodnike neovisno o tome žive li zajednički ili ne. Svi članovi neke obitelji nisu članovi iste porodice jer majka (supruga) pripada jednoj porodici, a otac drugoj (Rosić, 2005; Ljubetić, 2007). Kao sinonim za obitelj se upotrebljava i riječ „familija“. No, potrebno je istaknuti da je ona tuđica (latinskog porijekla) koja uglavnom znači isto što i porodica (Rosić, 2005).

Obitelj se smatra jednom od primarnih društvenih skupina u kojoj se ostvaruje proces odgoja djece. To je skupina u kojoj njeni članovi stječu početne oblike socijalizacije (Rosić, 2005). Može se reći da je obitelj temelj društva. Ona se smatra jedinstvenom i univerzalnom institucijom bez koje društvo ne bi moglo funkcionirati (Maleš, 1988., Vukasović, 1998. prema Lukaš, 2010). U obitelji se pojavljuju prva osjetna zapažanja, stvaraju se prva životna iskustva, prve predodžbe o svijetu i životu, uspostavljaju se prvi socijalni dodiri, formiraju se moralne norme i vrijednosti, odnosno stječu se osnove odgoja u svim područjima života (Vukasović, 2001; Rosić, 2005). Obitelj je nenadoknativa kao sredina te se u njoj čovjek manifestira u svim svojim najintimnijim osobinama i u njoj nalazi toplinu. Društvo nikada neće moći preuzeti ulogu roditelja u odgoju djece, a ni u potpunosti ju zamijeniti jer je obitelj dio čovjeka, a on je

dio nje od kako je postao čovjekom (Rosić, 2005). Društvene odgojne ustanove ne mogu stvoriti onu blisku, intimnu, neposrednu, emocionalnu, ljubavljvu ispunjenu atmosferu. „Zato je obitelj tijekom povijesti bila i ostat će prvi i nezaobilazni odgojni činitelj“ (Vukasović, 2001, 200).

Upravo stoga što je obitelj nerazdvojiv dio društva i nemoguće ju je objašnjavati izvan njegova konteksta, obitelj je moguće promatrati kroz prizmu povijesnih razdoblja, ideologija, društvenih uređenja, političkih sustava i slično. Ljudsko djelovanje u područjima tehnologije, znanosti i industrije odražava se na društvo u cjelini te uzrokuje promjene u obitelji. Pojavom industrijske revolucije zaposlenost iz sela se premješta u gradove te se stanovništvo seli u gradove i zapošljava u tvornicama. Obiteljski život se mijenja. Različite ustanove (škole, bolnice i sl.) preuzimaju neke od obiteljskih funkcija, te se može reći da je u određenom smislu „industrijska revolucija razorila tradicionalnu proširenu obitelj“ (Rotenberg, 2001 prema Ljubetić, 2007, 12) te dovela do stvaranja nove, suvremene obitelji.

2. Obitelj u suvremenom društvu

Suvremena obitelj doživljava promjene koje se očituju u životu društva i pojedinca. Primjerice, dok je tradicionalna patrijarhalna obitelj bila višegeneracijska (uz roditelje i njihovu djecu, obuhvaća je i ostale srodnike, kao što su djedovi, bake, stričevi, ujaci itd.), suvremena obitelj je jednogeneracijska ili dvogeneracijska (čine ju roditelji i njihova djeca) i samostalno egzistira. Promjene u obiteljima uvjetovane su promjenama vrijednosnog sustava, to jest društvenim promjenama, višom razinom obrazovanja roditelja i višom razinom individualnosti djeteta (Jurčević-Lozančić, 2005; Ljubetić, 2007).

Obitelj kao socijalno priznata i više – manje trajna društvena zajednica ima 3 osnovna obilježja: 1. započinje brakom, 2. sastoji se od muža, žene i njihove rođene i/ili posvojene djece i 3. članovi obitelji su ujedinjeni u zajednicu (npr. zakonskim vezama). Ova obilježja moguće je danas samo djelomično prihvatiti budući da je sve više obiteljskih zajednica koje ne započinju brakom, a uočena je i sve veća raznolikost u strukturi suvremenih obitelji. Tijekom posljednjih nekoliko desetljeća uočavaju se promjene u strukturi, veličini i funkcioniranju obitelji. U tradicionalnom kontekstu obitelj se smatrala stalnom jedinicom koju čine bračni par i djeca. Međutim, promjene, kao što su: razvodi, suživot, samohrane obitelji, zaposlene majke, zamijenjene uloge majke i oca upućuju na to da obitelj nije statična jedinica koja će trajati

zauvijek u jednom određenom obliku. Sve je više žena koje izabiru karijeru i majčinstvo bez braka, ali i homoseksualnih brakova koji posvajanjem djece pokušavaju formirati „pravu“ obiteljsku zajednicu. Posebnu kategoriju čine obitelji koje zbog prirode jednog roditelja (istraživači, pomorci, privremeno zaposleni na duži period) duži niz godina povremeno obitavaju i rjeđe komuniciraju (Ljubetić, 2007, 17).

Zbog ovakvih promjena struktura obitelji se mijenja te se javljaju pojmovi „potpuna“ i „nepotpuna“ obitelj. Potpunu obitelj čine oba roditelja i djeca, a mogući su i drugi članovi, primjerice djedovi, bake, tetke, ujaci, stričevi i drugi srodnici, koji žive zajedno u istom obiteljskom domu. Takve obitelji pružaju veću stabilnost, potpuniji kontakt, te u njima djeca imaju priliku promatrati odnose i uloge roditelja, oponašati i identificirati se s njima. To je od velike važnosti za pravilan psihički, intelektualni i moralni razvoj svakog dječaka i djevojčice. Pojam nepotpuna obitelj označava obitelj u kojoj nedostaje jedan roditelj – otac ili majka. Odnosno, nedostaje jedan odgajatelj sa svojim specifičnim mogućnostima odgojnoga djelovanja (Vukasović, 1994). Novije nagle promjene u strukturi obitelji, najčešće razvodi, a i sve češće rađanje izvan braka, proizvode jednoroditeljske, odnosno nepotpune obitelji. Isto tako razvod i ponovno vjenčanje roditelja rezultira obiteljima s jednim biološkim i jednim adoptivnim roditeljem.

Stoga se danas mogu razlikovati različiti tipovi obitelji:

- 1) dvoroditeljske obitelji s dva biološka roditelja,
- 2) dvoroditeljske obitelji s dva adoptivna roditelja,
- 3) jednoroditeljske obitelji s podjednakom podjelom roditeljstva oca i majke,
- 4) jednoroditeljske obitelji s majkom kao glavom obitelji uz kontakte s ocem,
- 5) jednoroditeljske obitelji s majkom kao glavom obitelji bez kontakta s ocem,
- 6) jednoroditeljske obitelji s majkom kao glavom bez poznatog oca,
- 7) jednoroditeljske obitelji s ocem kao glavom obitelji,
- 8) dvoroditeljske obitelji s majkom i poočimom,
- 9) dvoroditeljske obitelji s ocem i pomajkom,
- 10) jednoroditeljske obitelji unutar majčine roditeljske obitelji (Čudina-Obradović i Obradović, 2006, 297).

Postoji i tip „baka/djed obitelji“ (grandfamily). Riječ je o obiteljima u kojima baka i/ili djed, a najčešće je to baka preuzima ulogu primarnog skrbnika u obitelji (Edwards, 2001 prema Ljubetić, 2007).

Svjetski trendovi smanjenja broja sklopljenih brakova, porasta razvoda i rođenja izvan bračnih zajednica nisu zaobišli ni hrvatsko društvo. U 2011. sklopljeno je 20 211 brakova, što je manje za 5,1% nego u 2010. Razvedenih brakova 2011. godine bilo je 5 662, što je više za 11,9% nego u 2010 godini. U 2011. godini rođeno je 41 197 žive djece, a čak 5 768 (14%) je rođeno izvan braka (Državni zavod za statistiku, 2011, 13).

Govoreći o funkcijama suvremenih obitelji uočava se gubljenje, nadodavanje novih i transformiranje postojećih funkcija. U funkcije obitelji ubrajaju se: biološko-reproduktivna funkcija (odnosi se na stvaranje potomstva, održavanje velike ljudske obitelji, njezine kultura i civilizacije), odgojna funkcija (očituje se u stjecanju prvih osjetnih zapažanja, iskustva, znanja, sposobnosti i percepcije) društveno-kulturna funkcija (očituje se u uspostavljanju prvih komunikacija, izgrađivanju pozitivnih odnosa prema drugim članovima obitelji, izgradnji stavova i formiranju higijenskih, radnih i kulturnih navika), gospodarska funkcija (uključuje trošenje, ali i stvaranje materijalnih dobara u obitelji), moralna funkcija (u obitelji dijete uči razlikovati dobro od zla, dijete se upoznaje sa skladnim životom u zajednici, zajedničkim radom), religijska funkcija (očituje se u prenošenju i njegovanju vjere) i domoljubna funkcija (očituje se u ljubavi prema domovini, obitelji, zavičaju i sl.) (Vukasović, 1994, 25-40).

Osnovne funkcije koje je obitelj imala u ranoj povijesti, ostale su prisutne i u „suvremenoj“ obitelji: reprodukcija, osiguravanje ekonomske sigurnosti, socijalna i emocionalna podrška, kao i održavanje urednih odnosa među svojim članovima (Kramarić, 2017). Međutim, potrebno je napomenuti da mijenjanjem strukture obitelji dolazi do promjena u reproduktivnoj funkciji obitelji. Tako se o biološko-reproduktivnoj funkciji obitelji može govoriti i u proširenom značenju - moderne banke spermija i jajnih stanica, samohranim roditeljima i posvojenju djece (Lukaš, 2010, 26).

Za razliku od tradicionalne nuklearne obitelji, u suvremenoj obitelji uočljiva je tendencija prema dominaciji osobnih interesa, dok je opće dobro u drugom planu. I žene i muškarci teže materijalnom blagostanju i profesionalnom napredovanju, a zanemaruju tradicionalne obiteljske vrijednosti (Maleš, 2012). Sve to istovremeno mijenja prioritete same obitelji. Za razliku od primitivnih društava u kojima obitelj zadovoljava sve funkcije, u suvremenim društvima različite institucije „preuzimaju mnoge funkcije obitelji što rezultira devolucijom obitelji i njenih funkcija“ (Kramarić, 2017, 206).

Osim funkcionalne i strukturalne raznolikosti jedno od obilježja suvremenih obitelji je i njen status u suvremenom demokratskom društvu. Demokratski sustavi omogućavaju bogatiju

interakciju obitelji i društva, a obitelj je manje limitirana društvenim okvirima. Temeljno obilježje demokracije je tolerancija, priznavanje i uvažavanje prava na različitost pa se obitelji u demokratskim društvima razlikuju s obzirom na životne modele, vrijednosne sustave, ideale, odgojne stilove i slično. Demokratski procesi u društvu utječu i na odnose među članovima obitelji. „Novi“ odnosi temelje se na slobodi izbora i afektivnim vezama, te na načelima poštovanja i jednakopravnosti, a rezultat su značajno izmijenjene uloge i status žene u obitelji. Današnje žene, mahom obrazovane i zaposlene u društvu imaju jednaki status, prava, slobode, ali i obveze kao i muškarci, međutim u obiteljskim okvirima još se mnoge bore s raspodjelom poslova unutar obitelji te s „redefiniranjem obiteljskih uloga“ (Maleš, 1988, prema Ljubetić, 2007, 20). Da bi se redefinirale obiteljske uloge potrebno je promijeniti stav prema rodnoj ulozi. Pojam rodne uloge obuhvaća kulturološki i socijalno propisana ponašanja koja su dodijeljena ženama i muškarcima, a temeljena su na rodnim razlikama (Bartley i sur., 1991. prema Bartolac i sur., 2011). Detaljniji pregled rodnih uloga i stavova prema rodnim ulogama obradit će se u 4. i 7. poglavlju. Uloge žena kroz povijest doživljavaju najveću transformaciju te postaju sve brojnije i teže za uskladiti (Bartolac i sur., 2011). Stoga je prvo potrebno promotriti mijenjanje statusa žena u obitelji jer je on utjecao na mijenjanje njihovih uloga.

3. Mijenjanje položaja žene u obitelji

Može se reći da povijest čovječanstva započinje sa ženom. Ona je osigurala opstanak i uspjeh ljudske vrste svojom evolucijskom prilagodbom i majčinskom brigom. U prapovijesti žene su imale važnu ulogu i golem raspon djelatnosti koje su obavljale. One su bile glavne dobavljačice hrane, skrbile su za djecu, podizale skloništa, izrađivale oružje i oruđe. Od samog početka uloga prvih žena bila je velika. U starom se vijeku vjerovalo da je žena božansko, a ne ljudsko biće. Smatralo se da su samo žene mogle stvoriti novi život te su stoga bile i štovane (Matotek, 2010). Tako je štovanje i idealiziranje majke u obitelji bilo jedno od glavnih obilježja matrijarhalnih odnosa. Žena, pogotovo ako je majka, imala je centralni položaj u obitelji i bavila se zemljoradnjom te tako osiguravala egzistenciju obitelji, dok je očeva povremena uloga lovca za egzistenciju bila uglavnom nesigurna. Djeca su dobivala imena po majci, rodbinski odnosi su se pratili po majci kao i nasljeđivanje imovine. Matrijarhalni odnosi u obitelji bili su poznati kod Germana, Slavena, Arapa i Izraelaca (Rosić i Zloković, 2002, 12). Međutim, otkrivanjem načela razmnožavanja počinje dominacija muškaraca. Žene gube svaku društvenu ulogu osim

rađanja djece (Matotek, 2010). Jačanjem uloge muškarca unutar obitelji patrijarhat gubi svoje značenje, majka više nije u centru pozornosti, te sve njene dotadašnje uloge preuzima muškarac. Tako žena kroz dugi vremenski period gubi autoritet u obitelji, ali i mnoga dotadašnja prava (Rosić i Zloković, 2002).

Nakon toga su se dugo vremena muškarci smatrali superiornijim od žena. Za žene se vjerovalo da su nedovršeni oblik, promašeni muškarac, da su nepotpune i defektne. Viđene su kao hladne, pasivne, a muškarci kao aktivni i puni žara. U stvaranju potomstva muškarac je bio gledan kao stvoritelj, a žena kao rhetor od koje se jedino očekuje da bude dobra plodnica (Aristotel prema Perrot, 2009, 21). Ova teza uzimala se kao znanstvena paradigma do 17. stoljeća. Podređen položaj žene u društvenom i političkom segmentu trajao je stoljećima i bio je utemeljen na tradicionalnom patrijarhatu. „Kao sustav društvenih odnosa patrijarhat je institucionalizirao odnose dominacije i moći muškaraca s jedne strane i podređenost žena s druge strane“ (Mihaljević, 2016, 150). Patrijarhalizam se poziva na prirodu i na tvrdnju da ženina prirodna funkcija rađanja određuje i njezino mjesto u kući i podređen položaj (Pateman 1998 prema Durić, 2012). Tada je bilo zastupljeno tradicionalno mišljenje da je žena odgovorna za brigu o djeci i kućanstvu, a muškarac za financijsko stanje u obitelji (Petani i Spahija, 2013). Smatralo se da je ženama mjesto u kući te da trebaju biti dobre i poslušne supruge i majke (Durić, 2012). Muškarac je bio taj koji je donosio odluke u obitelji. On je odlučivao o vjeri, pravima, obvezama, pravilima ponašanja te ekonomskim odnosima (Rosić i Zloković, 2002).

Međutim, društvene, gospodarske, političke, kulturne i povijesne tekovine dovode do promjena. (Ljubetić 2007). Promjene se posebno uočavaju kod statusa žene u obitelji. Žena prestaje biti samo žena-majka-domaćica (Vuković, 2016). U 19. i 20. stoljeću pod utjecajem industrijalizacije i građanskih revolucija nastaje „demokratski tip porodice“. Odnosno, pojavljuje se ideja da muškarac i žena u braku trebaju imati jednaka prava i dužnosti. Novi ekonomski odnosi traže uključivanje žena u proces rada izvan kuće, te tako dolazi do opadanja autoriteta muškarca (Vasiljević, 2012, 98). „Posao „domaćice“ (briga o kućanstvu, djeci i starijim članovima obitelji) mnogim je ženama bio stalni posao, ali, iako veći dio tog posla ostaje odgovornost žena, u razvijenim društvima 21. stoljeća od žena se očekuje da preuzmu i dodatne uloge“ (Simonyi, 2011, 24). Razlog tomu nije samo potreba za dodatnim primanjima u obitelji, već i činjenica da su se žene izborile za jednake mogućnosti školovanja i zapošljavanja te ravnopravan položaj na tržištu rada (Simonyi, 2011). U 20. stoljeću žene su u mnogim državama dobile građanska i politička prava, a prava na zaposlenje i jednaku plaću su regulirani tek nakon Drugog svjetskog rata. Tada dolazi do povećanja broja obitelji s oba

zaposlena partnera, s dvostrukim karijerama, što dovodi do mijenjanja uloga žene u obitelji (Vuković, 2016).

4. Različite uloge žene u obitelji

4.1. Uloga supruge

Ulaskom u brak žena preuzima ulogu supruge. Brak se smatra ugovorom između partnera koji daju svoj pristanak za formiranje potpuno nove zajednice potvrđene od strane crkve i/ili države (Golubović, 1981 prema Ljubetić, 2007). Brak partnerima „osigurava međusobnu pripadnost, pažnju, utočište, podršku, ljubav, razumijevanje, individualni i zajednički životni i profesionalni razvoj“ (Stevanović, 2000, 52). U partnerskim odnosima zabranjena je diskriminacija prema spolu i nasilje prema partneru. Bračni partneri imaju međusobno jednaka prava i dužnosti u svim obiteljsko-pravnim okolnostima. Dužni su jedan drugomu biti vjerni, međusobno se poštovati, uzajamno se pomagati i uzdržavati, te održavati skladne bračne i obiteljske odnose. Oni zajedno odlučuju o rađanju i podizanju djece te o obavljanju poslova u obitelji (Obiteljski zakon, 2015).

Kako bi brak između muškarca i žene bio kvalitetan potrebna je ljubav među partnerima, vještina komuniciranja, seksualno zadovoljstvo u braku, interakcije među bračnim partnerima (verbalne i neverbalne poruke, reagiranje na poruke partnera), partnerska potpora ali i pravedna raspodjela kućanskih poslova (Čudina-Obradović i Obradović, 2006, 132). Brak podrazumijeva zajedničke aktivnosti na svim poslovima u jednom domaćinstvu, od planiranja obitelji (djece), načina njihova odgoja, preko ekonomije, bavljenja profesijom i napredovanja u njoj, sve do razvijanja zajedničkih interesa bračnih partnera i bavljenja sportskim, kulturnim i društvenim aktivnostima (Stevanović, 2000, 52-53). Zbog nepravedne podjele poslova može doći do sukoba između muža i žene. Različiti su uzroci bračnih sukoba. To mogu biti svakodnevni problemi, primjerice, tko će pospremiti stan, odvesti dijete u vrtić, skuhati ručak, ili pak ozbiljniji problemi, na primjer koji će bračni partner podrediti svoje profesionalne interese radi dobrobiti obitelji (Čudina-Obradović i Obradović, 2006, 107). Do sukoba u pravilu dolazi kada jedan od partnera smatra da je raspodjela poslova neopravdana i nepravedna. Tada će odnosi između bračnih partnera biti napeti i oni će se sukobiti. Za doživljaj bračne kvalitete važnija je percepcija partnera o pravednoj raspodjeli nego sama raspodjela poslova (Perry-Jenkins i Folk,

1994; Baxter i Western, 1998; Wilkie, Ferrerre i Ratcliff, 1988 prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006, 134).

U gradskim obiteljima češće oba bračna partnera sudjeluju u obavljanju kućanskih poslova. Ukoliko je žena zaposlena ona traži pomoć od supruga, za razliku od toga, nezaposlena žena ne traži pomoć supruga jer ima dosta slobodnog vremena. Seoske obitelji ostaju tradicionalne po pitanju podjele uloga i poslova. Uloge su ovdje jasno podijeljene: najstariji muški član obitelji kao glava obitelji planira sve poslove, a žena se brine o djeci, spremanju i uređivanju kućanstva (Stevanović, 2000, 153-154). Tako se u ruralnim područjima djevojčice još od malih nogu potiče da sudjeluju u tradicionalnim ženskim poslovima koje se visoko cijeni, poput kuhanja, glačanja, čišćenja, skrbi za braću i sestre, kako bi ih se pripremilo za odraslu dob i njihovu ulogu supruge i majke. Sljedeći navod jasno ilustrira ono što se smatra važnim i vrijednim u ruralnim kućanstvima: „Majka nas je učila da kad muž izađe na polje, ili na posao, moramo ga čekati, pripremiti sve za njega (i prije posla također) i paziti da sve bude gotovo na vrijeme“ (Šikić-Mićanović, 2012, 76).

4.2. Žena kao majka

4.2.1. Definiranje pojma majka

U današnje vrijeme često nije jasno tko se može smatrati „pravim“ pa ni biološkim djetetovim roditeljima zbog mogućnosti medicinski potpomognute oplodnje. Majkom djeteta mogla bi se smatrati žena koja ga je začela, nosila u utrobi i rodila (majka u tradicionalnom smislu), zatim žena koja je donirala jajnu stanicu za oplodnju djeteta koje će u utrobi nositi i roditi neka druga žena (genetska majka) i zatim žena koja u utrobi nosi i rađa dijete začeto iz tuđe jajne stanice (gestacijska majka). Postoje i nebiološki oblici majčinstva, primjerice majka-posvojiteljica koja nije prenijela svoje gene na dijete, nije ga nosila u utrobi, a niti rodila, ali se brine za njega i zadovoljava mu sve tjelesne i osjećane potrebe; zatim pomajka ili maćeha, koja je udajom za muškarca s djecom ili udomljavanjem djeteta bez roditelja postala majka (Čudina-Obradović i Obradović, 2006, 254).

Prema hrvatskom obiteljskom zakonu jasna je definicija majke u našoj zemlji. Prema članku 53. djetetova majka je žena koja ga je rodila. No, majkom djeteta se može smatrati i žena čijom jajnom stanicom je dijete začeto bez njezinog pisanog pristanaka (članak 86). Isto tako, majka koja je posvojila dijete se u maticu rođenih upisuje kao majka (članak 146.), i to

joj majčinsko pravo pripada zauvijek, jer nakon zasnivanja posvojenja nije dopušteno osporavanje niti utvrđivanje majčinstva ili očinstva (Obiteljski zakon, 2015).

Može se reći da je majka „dom odakle smo došli, ona je priroda, zemlja, ocean“ (Stevanović, 2000, 181). U obitelji ona je onaj član koji obiteljsku zajednicu čvrsto spaja i neprestano održava duh obitelji živim i djelotvornim (Rosić, 2005).

4.2.2. Uloga majke

Majka je jedna od ključnih osoba u životu djeteta, stoga ona ima snažan utjecaj na njegov razvoj, pogotovo u razdoblju ranog djetinjstva (Rosić, 2005). Ona je njegov prvi most k životu i zajednici. Majka izgrađuje dijete, ali i budućeg čovjeka sa svim vrlinama i pozitivnim karakteristikama. Ona svome djetetu ulijeva ljubav prema životu, radu, ljudima, ne samo u fazi kada je još maleno, nego i u njegovoj zreloj dobi i tijekom cijelog života (Stevanović, 2000). Preko majke dijete stječe prvo iskustvo, ljubav i povjerenje (Lukaš, 2010). U prvim mjesecima djetetova života majka je najbolji tumač njegovih potreba. Kroz cjelokupnu povijest ljudskog roda ona se uspješno i znalački brinula za njegove tjelesne potrebe. Nakon treće godine dijete se osamostaljuje, a u tom procesu majka mu pomaže, sokoli ga i podupire. Osjećajni odnos s majkom se ne prekida, već traje cijeli život, no pojavljuju se novi odnosi i odgajatelji. Majka surađuje s njima i svoja odgojna nastojanja usklađuje s njihovim. Ona će ostati i dalje jedan od najvažnijih i najbližih savjetnika, odgajatelja i nesebičnih pomagača u životu mladog čovjeka. „Ona će mu pričati priče, čitati knjige, pokazivati ilustracije, pripremati ga za školu, pomagati mu u izradi domaćih zadaća, upućivati ga u kućanske i druge poslove (Stevanović, 2000, 460). Ukratko majčinska briga i ljubav pratit će ga čitav život.

Smatra se da je glavna uloga majke da voli. Majka mora djetetu osigurati dovoljnu količinu ljubavi kako bi se dijete osjećalo sigurno te kako bi se normalno razvijalo. Zbog te ljubavi, ponajprije će se u djetetu formirati adekvatna ljubav prema majci, a kasnije i prema ostalim članovima obitelji (Rosić, 2005). Smatra se da je ljubav majke i djeteta najpouzdanija veza između dvaju bića. U njihovom odnosu majčinska ljubav je trajni čimbenik na kojega dijete uvijek može računati, čak i kada djetetovi osjećaji izbljedu ili se preusmjere na nekog drugoga (Gruden, 1997, prema Lukaš, 2010). Majčina ljubav je istodobno naklonost, nježnost i razumijevanje. Njezina osnovna karakteristika je intuitivno poimanje djeteta, očitovanje i prihvaćanje. Ona nije svrha za sebe, ona je sredstvo za razvoj djeteta, za formiranje budućih

emocionalnih mogućnosti koje će se očitovati u kasnijem životu djeteta. Majka je jedina osoba koja će do odraslosti, a i kasnije, svom djetetu pokušati osigurati sve ono što mu može i olakšati i uljepšati život (Rosić, 2005).

Skup aktivnosti koje majka obavlja, a podrazumijevaju njegu, zaštitu i odgajanje djece, naziva se „majčinska praksa“. Zadaci koji pripadaju tipičnoj majčinskoj praksi su: mijenjanje pelena, kupanje, hranjenje, presvlačenje, igranje s djetetom, čitanje djetetu, vođenje liječniku dogovaranje i organiziranje djetetovih aktivnosti i boravaka (Wood i Repetti, 2004 prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Majčinska praksa proizlazi iz „neodgodivih potreba djeteta i ne obuhvaća samo određene vještine i znanja, nego i uspostavljanje dubokog emocionalnog odnosa, koji je nužan za razvoj osjećaja, sigurnosti i buduće društvene i kognitivne kompetencije djeteta“ (Čudina-Obradović i Obradović, 2006, 256).

Konačni cilj majčinstva je osposobiti dijete za život, rad, samostalno snalaženje i donošenje odluka. Time majka „presijeca psihološku pupčanu vrpцу, tj. čuvstvenu ovisnost djeteta o njoj“ (Košiček, 1990, 15). Majka mora ne samo tolerirati, nego i željeti da se dijete osposobi za odvajanje i samostalni život i rad. Time ona pokazuje da je izvršila svoju majčinsku ulogu. Osposobila je dijete za samostalni život (i brak) te pokazala nesebičnost, ništa od djeteta ne želi i ne traži, osim mirnog obiteljskog života voljenog djeteta (Stevanović, 2000).

Dijete čija majka nije u stanju pružiti dovoljno ljubavi, „bolovat će od 'emocionalne avitaminoze', što se, naravno, mora shvatiti u prenesenom smislu, ali će ta 'bolest' često presudno utjecati i na strukturu ličnosti i njenu sposobnost za uspostavljanjem i održavanjem emocionalnih kontakata tijekom cijelog života“ (Klajn, 1981 prema Stevanović, 2000, 460).

Duži prekid emocionalnog odnosa majka-dijete u prve tri godine djetetova života ostavlja karakteristične posljedice na ličnost djeteta. Takva djeca najčešće su emocionalno povučena i izolirana. Djelomično prikraćenje emocionalnog odnosa dovodi dijete do velikog straha, pretjerane potrebe za ljubavlju i nježnošću te do jake želje za osvetom, što opet izaziva osjećaj krivice i potištenosti (Bowlby, 1953 prema Lukaš, 2010). Povrh toga, potpuni gubitak majčine brige ima još dalekosežnije posljedice po razvoju karaktera djeteta te može potpuno uništiti sposobnosti uspostavljanja afektivnog odnosa (Bowlby, prema Stevanović, 2000). Može se zaključiti da je majčina uloga vrlo teška, naporna i opasna, no ona je toliko „tražena da se bez nje ne može zamisliti nikakav normalan – prirodni i društveni – razvoj djeteta“ (Rosić, 2005, 339).

4.2.3. Majčinstvo u suvremenom društvu

Smatra se da je majčinstvo najvažniji izvor osobnog identiteta žene, mnogo snažniji od bračnog statusa ili profesije (Arendell, 2000 prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Ženama je doživljaj i uloga majčinstva daleko važnija nego uloga očinstva za muškarce. Majčinstvo ima svoje i pozitivne i negativne strane. Ono je temelj osobnog ispunjenja, razvoja i sreće, no, istodobno je i izvor straha, tjeskobe, depresije, podređenosti, ograničavanja i ekonomskog tereta (Čudina-Obradović i Obradović, 2006, 255), pogotovo u suvremenom društvu.

U suvremenom društvu pojavljuje se takozvano „intenzivno majčinstvo“. Ono je filozofija odgoja koja počiva na uvjerenju da djeca trebaju stalnu skrb svojih bioloških majki jer su one glavne zadužene za zadovoljavanje njihovih potreba. U zadovoljavanju tih potreba majke se trebaju oslanjati na stručnjake te uložiti veliku količinu vremena i energije na svoju djecu. Intenzivno majčinstvo smatra da je majčinstvo uloga koja u životu žene mora biti najvažnija, pa čak važnija i od plaćenoga posla. Zbog tog intenzivnog angažmana koji se zahtjeva od majke takav pristup majčinstvu je iscrpljujući za majke te se one majke koje ne uspiju zadovoljiti postavljene standarde smatraju lošima (Green, prema Kušević, 2013, 99). Rezultati istraživanja pokazuju kako su majke, koje su prakticirale intenzivno majčinstvo usmjereno na ranu stimulaciju djetetova mozga preuzimale veću ulogu u razvoju djeteta u odnosu na svoje partnere. To je rezultiralo povećanim stresom, anksioznošću, osjećajem krivnje i iscrpljenosti (Wall, 2010). Smatra se da je diskurs intenzivnog majčinstva opresivan prema ženama jer diktira da potrebe djeteta može zadovoljiti samo biološka majka, a to majke dovodi u izolaciju (Kušević, 2013). Potrebno je istaknuti da za djetetov zadovoljavajući razvoj nisu potrebne savršene majke, već dovoljno dobre majke. „Da bi bila učinkoviti roditelj, žena ne mora biti „all mother“, sva u majčinstvu (Walter, 1986 prema Kušević, 2013, 104) već mora prepoznati važnost svojih potreba koje su odvojene od uloge majke“.

Što se tiče majčinstva u Hrvatskoj rezultati istraživanja pokazali su podvojenost majčinske uloge. Najpoželjnijim idealom ženske uloge u društvu i dalje se smatra majčinstvo i briga o djeci, mužu i kući (Galić, 2004, 313). Međutim, sve je više vidljiva sklonost mlađih žena da odustanu od majčinstva kao glavnog cilja u životu. U istraživanju čak 58,9% žena se složilo s izjavom „zaposlenje ženama u Hrvatskoj izvor je zadovoljstva i ostvarenja karijere“, što je više nego slaganje s izvorom zadovoljstva koji ženama pruža majčinstvo (43%) (Galić i Nikodem, 2009, 266).

4.3. Radna uloga

Žene su oduvijek radile. Njihov rad je bio vezan za kućanstvo i rađanje. Bez ženskog rada u kućanstvu društva nikada ne bi mogla opstati, obnavljati se i razvijati. Međutim, njihov rad je bio nevidljiv, nije mu bila utvrđena vrijednost te nije bio plaćen. Žene nisu obavljale priznata zanimanja, struke za koje se dobivala plaća. Stoga se na žene gledalo kao na pomoćnu snagu muževa (Perrot, 2009). Kao i obitelj, rad je orodnjena institucija, a kroz povijest je podjela rada bila temeljena na podjeli spolova (Galić, 2011). Smatra se da se izvori spolne podjele rada nalaze u reprodukcijским sposobnostima muškaraca i žena te u činjenici da su žene u prošlosti bile odgovorne za brigu o djeci s obzirom da su djeca za njih bila više biološki povezana. „Tako su se rodne uloge muškarca organizirale oko statusa “radnika” i “hranitelja”, dok se rodna uloga žene u pravilu usmjerila prema “majčinstvu” i “kućanstvu” (Galić, 2011, 34). No, zahvaljujući tržištu, industrijalizaciji i izobrazbi život žena se mijenja. Sve više žena, uključujući i majke ulazi na tržište rada (Crompton, 2006 prema Vuković, 2016). Međutim, usprkos promjenama na tržištu, ideologija obiteljskog života gdje su žene i dalje odgovorne za brigu o djeci i kućanstvu, diskurs je u kojeg su žene i dalje neizbježno uključene (Vuković, 2016). Čak i na početku 21. stoljeća, kategorija spol/rod nastavlja biti ključnom odrednicom prema kojoj se određeni poslovi dijele i pripisuju (Galić, 2011).

4.3.1. Plaćeni rad izvan kuće

Ukupan rad žene u obitelji dijeli se na neplaćeni rad unutar obitelji (kućanski poslovi, briga za članove obitelji) i plaćeni rad izvan obitelji (posao). Svaki navedeni posao zahtijeva trud i vrijeme, a veće uključivanje u jednom poslu znači smanjenje uključenosti u drugom poslu. Utjecaj plaćenog rada izvan kuće na obitelj promatra se unutar dva temeljna modela: model zasebnih područja i model prelijevanja. Model zasebnih područja označava obitelji u kojima je žena kućanica i obavlja sav neplaćeni rad u obitelji, dok je muškarac hranitelj te obavlja plaćeni rad izvan kuće. Prema tom modelu nema međusobnog utjecaja ili ometanja između ta dva područja rada (Haas, 2000, prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006, 163). U istraživanju funkcioniranja tih zasebnih područja uvidjelo se da ona nipošto nisu „zasebna“, jer dolazi do prelijevanja utjecaja s područja rada na obitelj. Prvo se muškarčevo nezadovoljstvo i problemi na poslu prelijevaju na njegov život u obitelji tako da smanjuju njegovo zadovoljstvo u obitelji,

braku ali i njegovo opće životno zadovoljstvo. „Zatim, dolazi do prijenosa utjecaja, prijenosa muževa nezadovoljstva na ostale članove obitelji, ponajprije na ženu, pa se smanjuje ženino bračno i životno zadovoljstvo te postupno pada bračna kohezivnost i stabilnost. Budući da ga nema kod kuće zbog rada, muškarac ne sudjeluje u neplaćenom radu unutar obitelji, zbog čega je nezadovoljna žena koja obavlja 'nevidljiv' i podcijenjen rad i ima malo mogućnosti za samopotvrđivanje i bilo koji oblik priznanja“ (Čudina-Obradović i Obradović, 2006, 164). Potrebno je odbaciti model zasebnih područja te prihvatiti model prelijevanja, odnosno utjecaja jednog partnera na životno, bračno i obiteljsko zadovoljstvo drugog partnera. (Hammer i sur., 1997, prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

U većini zemalja svijeta ekonomske promjene odbacuju održivost tradicionalnog modela zasebnih područja jer obiteljski oblik muškarac – hranitelj, žena – kućanica postaje sve rjeđi. Sve su brojnije obitelji dvostrukog hranitelja u kojima se pojavljuju specifični odnosi obitelji i rada (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Međutim, novi ekonomski modeli rada nisu nadomjestili deficit njege, brige i skrbi za koju su u tradicionalnom modelu bile zadužene žene unutar kuće. Stoga se danas sve veći broj „kućanstava dvostrukih i jednostrukih-zarada međusobno natječu kako bi pronašli neki oblik zadovoljavajuće formule za rješavanje kombinacije plaćenog posla i potrebe za skrb o djeci i starijim članovima obitelji“ (Galić, 2011, 35).

Iako dolazi do upliva žena u tržište rada i javnu sferu različite rodne uloge i stereotipi i dalje imaju utjecaj na njihov izbor zanimanja. Rod oblikuje značenja koja ljudi pripisuju pojedinim poslovima i zanimanjima, stoga se neki od njih vide kao “primjereniji“ za žene, a neki kao “primjereniji” za muškarce (Wharton, 2005, prema Galić, 2011, 36). Ženske radnice i dalje su segregirane u određenim tipovima zanimanja po uzoru na ženske uloge u kući i obitelji (odgoj i obrazovanje, čistačice, kuharice, medicinska i socijalna skrb, uslužne djelatnosti i sl.), u kojima ili nema muških radnika s kojima bi se mogle uspoređivati ili ih je vrlo malo (Galić, 2011, 39-40). Podaci zaposlenih prema djelatnosti pokazuju da žene u Hrvatskoj većinom (61.9%) rade u uslužnim djelatnostima, djelatnostima zdravstvene zaštite i socijalne skrbi (78.4%) i obrazovanju (78.4%) (Državni zavod za statistiku, 2018). Povrh toga, statistike pokazuju da se žene pri zapošljavanju traže za poslove koji nisu zanimljivi muškarcima te kako žene teško dolaze do ranih mjesta za koje postoji velika muška konkurencija (Avelini Holjevac i Galić, 2005, prema Galić i Nikodem, 2009).

Posljedice spolne segregacije zanimanja pogađaju potencijal zarađivanja. U Hrvatskoj žene su još uvijek slabije plaćene u svim područjima djelatnosti, osim u rudarstvu i

građevinarstvu, gdje je inače manje žena (DZS, 2011, prema Galić, 2011). Istraživanja pokazuju da žene imaju prosječno tisuću kuna manju plaću od muškaraca (Avelini Holjevac i Galić, 2003, prema Galić i Nikodem, 2009). Smatra se da „žene zarađuju manje jer ih je i tržište kroz povijest tretiralo kao privremene i dopunske radnike, obezvrjeđivalo njihov rad i držalo njihove niske plaće dovoljnima za njih kao žene-radnice“ (Galić, 2011, 39).

4.3.2. Posljedice zaposlenosti majke

Zaposlenost majke utječe na mogućnost odgoja djece. Majka je manje s djetetom, nema cjelodnevnog uvida u njegovo ponašanje, učenje i druženje s drugom djecom. To je pogotovo vidljivo ukoliko dijete ide u školu u suprotnom smjeru od radnog vremena njegove majke. Majka i dijete se zaobilaze jer majka dolazi popodne s posla, a dijete odlazi u školu u popodnevnu smjenu (Stevanović, 2000). Djeca zaposlenih majki provode manje vremena s njima, međutim vrijeme provedeno s njima je kvalitetnije, to jest usmjereno je na aktivnosti koje pozitivno utječu na razvoj djece. Primjerice, nezaposlene majke provode vrijeme sa svojom djecom dok kuhaju, čiste i obavljaju druge kućne poslove, dok zaposlene majke provode vrijeme s djecom čitajući im, pomažući u pisanju zadaće, igrajući se s njima, što pozitivno utječe na njihov razvoj (Hsin i Felfe, 2014).

Istraživanja pokazuju da je količina majčinske uključenosti od velike važnosti za zdrav razvoj djeteta. Praćenje 1364 djeteta u Sjedinjenim Američkim Državama od 1. mjeseca do 4 i pol godine pokazalo je da bi prevelika količina majčine ne brige u prve 4 i pol godine mogla prouzročiti probleme u ponašanju djeteta (NICHD, 2002 prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006, 255). Takva djeca su agresivnija, prkosnija i zahtjevnija (Belsky, 2002 prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Povratak majke na plaćeni posao u roku od šest mjeseci nakon poroda može imati negativne učinke na kognitivni razvoj djece, pogotovo ako je zaposlena puno radno vrijeme. No, učinci su mali, te drugi čimbenici, kao što su obiteljski dohodak, obrazovanje roditelja i kvaliteta interakcije s djecom imaju veći utjecaj na razvoj djeteta (Huerta, 2011). Smatra se da će djeca zaposlenih majki postizati slabiji školski uspjeh zbog manjka majčine uključenosti u izvanškolski rad i učenje. Istraživanja pokazuju da je slabiji uspjeh u školi zaista povezan s majčinim radom izvan kuće, no to vrijedi samo za sinove, ne i za kćeri (Goldberg, Greenberg i Nagel, 1996). Rezultati pokazuju da majčina zaposlenost značajno utječe na to kako dijete

provodi vrijeme tijekom školske godine. Dijete, kojemu je majka zaposlena, ne sudjeluje dovoljno u sportskim i drugim izvanškolskim aktivnostima, koje su pozitivno povezane s kognitivnim i emocionalnim razvojem i školskim uspjehom (Hofferth i Sandberg, 2001 prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Ženina zaposlenost smanjuje bračno zadovoljstvo muža i izaziva sukobe uglavnom zbog neobavljenih kućanskih poslova. Žene, zaokupljene svojim poslom su svojim muževima izvor stresa i tjeskobe, jer zahtijevaju od muževa povećan napor u kućanskim dužnostima i brizi za djecu (Orbuch i Custer, 1995 prema Čudina-Obradović i Obradović 2000).

Za razliku od toga, zaposlenost majke ima i mnoge pozitivne posljedice na nju samu, njezinog muža, djecu, pa i bračnu kvalitetu. Rad izvan kuće za koji žena dobiva plaću pozitivno utječe na njezino samopoštovanje i osjećaj vlastite vrijednosti. (Meneghan i Parcel, 1991 prema Čudina-Obradović i Obradović, 2000). Povećanje osjećaja vrijednosti dovodi do „efekta proširenja“ vremena i energije, odnosno bolje organizacije i planiranja, „te bi tako prelijevanje plaćenog rada žene na obitelj bilo blagotvorno, a ne štetno“ (Čudina-Obradović i Obradović, 2006, 164). Zaposlenost žene pozitivno utječe na muža. Muževi su ponosni na žene te im se daje mogućnost povećanog uključenja u odgoj djece, a to povećano uključenje povećava njihovu emocionalnu dobrobit i bliskost sa ženom i djecom (Brayfield, 1995 prema Čudina-Obradović i Obradović, 2000).

Utvrđeno je da zaposlenost majke u prvoj godini djetetova razvoja nema utjecaj na kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj djeteta. To se objašnjava odgojnim okruženjem u kući i ustanovama ranog odgoja i obrazovanja (Brooks-Gunn, 2010 prema Vuković, 2016). Rezultati istraživanja provedenog u Hrvatskoj pokazuju da ispitanici smatraju da utjecaj majčine zaposlenosti nema negativnog utjecaja na odnos majke i djeteta. Čak 73% ispitanika smatra da zaposlena majka može uspostaviti jednako topao odnos sa svojim djetetom kao i ona majka koja ne radi (Bišćan i Črpić, 2000, 427). Pokazalo se da zaposlenost majke u kasnijoj dobi ima pozitivan utjecaj na djetetovu socijalnu prilagodbu i ponašanje (Brooks-Gunn, 2010 prema Vuković, 2016) te je povezana s poticanjem na neovisnost, autonomiju, zrelost te veći akademski uspjeh djece (Hoffman i Youngblade, 1999 prema Vuković, 2016).

4.3.3. Neplaćeni rad unutar obitelji

Plaćeni rad izvan kuće je iznimno potreban da bi se obitelj ekonomski održala, a da bi bili zdravi, funkcionirali kao obitelj i lakše radili izvan kuće, zaposlenim članovima potreban je i neplaćeni rad unutar obitelji. Takav se rad često izjednačava s pojmom „kućanski poslovi“, međutim on sadržava i mnoge druge poslove i zadatke. To su primjerice, rutinski kućanski poslovi (kuhanje, čišćenje, pranje suđa, glačanje i spremanje rublja), povremeni kućanski poslovi (popravci, briga za kućni okoliš, plaćanje računa, briga za ljubimce), emocionalni rad (ulaganje napora u održavanje odnosa u obitelji, iskazivanje brižnosti za članove obitelji, briga za njihovo raspoloženje), poslovi organiziranja i menadžmenta (planiranje vremena, razonode i dužnosti), pomaganje partneru u njegovom poslu (pomaganje savjetom, razgovorom, preuzimanje dijela partnerova posla), rad na poboljšanju statusa bračnog partnera (oslobađanje od obiteljskih zadataka, priređivanje poslovnih večera, zabava), roditeljski poslovi (njega djece i briga za djecu), njega i briga za bolesne članove obitelji (odvođenje liječniku, nabava lijekova, briga za posebnu prehranu, održavanje higijene), njega i briga za stare i nemoćne članove obitelji (Čudina-Obradović i Obradović, 2006, 182-183).

Neplaćeni obiteljski rad rijetko donosi bilo kakvo društveno priznanje, mogućnost napredovanja ili osjećaj samopotvrđivanja. Takav posao je rutinski, samotnan i ne donosi užitak. Raspodjela neplaćenog obiteljskog rada središnji je problem funkcioniranja obitelji, kvalitetnog roditeljstva i bračnog zadovoljstva. Ne samo da se kućanski poslovi obično prikazuju kao rad žena, nego se i uloga domaćice ne nagrađuje financijski, niti se gleda u pozitivnom svjetlu. Budući da je ovaj rad neplaćen, on se ne priznaje kao radna uloga, već kao komponenta ženskih uloga u braku i odgoju djece (Šikić-Mićanović, 2001).

Iako muškarci danas rade u kući više nego prije 50 godina, istraživači nalaze da se radi o procesu “usporene adaptacije”, to jest da muškarci i žene o raspodjeli kućanskih poslova “pregovaraju sporije” nego što žene ulaze u svijet rada, na štetu žena (Topolčić, 2001; Wharton, 2005; Galić i Nikodem, 2007 prema Galić, 2011, 41). Najveća prepreka većoj participaciji muškaraca u obavljanju kućanskih poslova je duboko upijeno određenje da su to poslovi žene-domaćice. Obavljanje kućanskih poslova doživljava se kao demonstriranje roda (Topolčić, 2001) pa kada muškarci obavljaju taj posao imaju osjećaje ugroženosti svoje „muškosti“ pred svojom društvenom grupom (Galić, 2011).

Istraživanja pokazuju da žene nakon udaje i poroda obavljaju više rada u obitelji, dok muškarci nakon ženidbe smanjuju rad u kući, a nakon rođenja djeteta još veći dio rada u kući prepuštaju ženama (Coltrane, 2000). I dalje je prisutna predrasuda da je rad u obitelji “ženska stvar” (Galić, 2011, 41). Stoga su zaposlene žene danas iznimno preopterećene.

Količina obiteljskog rada zaposlene žene je glavni uzrok njezine preopterećenosti, a doživljaj da to nije pravedno izvor je sukoba u obitelji i ženina bračnog nezadovoljstva i depresije (Coltrane, 1996 prema Coltrane, 2000, 1209; Čudina-Obradović i Obradović, 2006, 187). Nasuprot tome, za muškarce podjela rada u kućanstvu i percepcija pravednosti nisu povezani s njihovom osobnom dobrobiti ili bračnim zadovoljstvom. Razlog tomu je taj što muškarci kućanske poslove vide kao obvezu žena, a svoje sudjelovanje u tim poslovima kao opciju (Coltrane, 1996 prema Coltrane, 2000, 1209). Percepcija nepravednosti i nejednakosti raspodjele neplaćenog rada ovisi o rodnoj ideologiji pojedinca, odnosno ima li pojedinac tradicionalnu rodnu ideologiju ili ideologiju ravnopravnosti (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, 187).

„Rodna ideologija je način na koji se osoba identificira s obzirom na bračne i obiteljske uloge koje su tradicionalno povezane sa spolom“ (Greenstein, 1996, 586). Tradicionalni muškarci smatraju da žena treba više raditi u kući. Njihov doprinos neplaćenom radu je malen i smanjuje se kako rodna ideologija postaje tradicionalnija. Muškarci odgojeni u ideologiji ravnopravnosti spremnije sudjeluju u obavljanju neplaćenog obiteljskog rada. Pokazalo se da najviše kućanskog rada obavljaju najmanje tradicionalni muškarci u braku s najmanje tradicionalnim ženama. Raspodjela obiteljskog rada ovisi i o usklađenosti ideologija muža i žene. Ukoliko žena prihvaća tradicionalnu žensku ulogu, raspodjela obiteljskih poslova bit će neravnomjerna bez obzira na mužev stav, jer će žena preuzeti sve poslove koje smatra kao dio njezine uloge. Čak i kada je muškarac u braku sa ženom koja ima relativno egalitarnu rodnu ideologiju, tradicionalni muževi i dalje obavljaju malo kućanskih poslova. Zaključuje se da će raspodjela poslova biti ravnomjerna tek kada i muškarac i žena imaju egalitarnu rodnu ideologiju (Greenstein, 1996, 593).

5. Sukob obiteljske i radne uloge

Kod većine ljudi, podjednako i kod muškaraca i kod žena, primarne uloge u životu odrasloga pojedinca jesu uloga koju ima na poslu (radna) i ona koju ima u obitelji (obiteljska) (Zedeck, 1992 prema Boles, Wood i Johnson, 2003). Često, očekivanja od ove dvije životne uloge mogu biti neusklađiva, odnosno udovoljavanje zahtjevu iz jedne domene otežava ili pak onemogućuje udovoljavanje zahtjevu iz druge što rezultira konfliktom radne i obiteljske uloge (Greenhaus i Beutell, 1985 prema Netemeyer i sur., 1996). Prva potvrda o postojanju sukoba radne i obiteljske uloge dobivena je u istraživanju o kvaliteti zaposlenosti u SAD-u, koje je pokazalo da je 38% muškaraca i 43% žena koji su zaposleni, u braku i imaju djecu, izjavilo da u velikoj mjeri osjećaju taj sukob (Quinn i Staines, 1979 prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006, 172).

Moguće je razlikovati četiri oblika sukoba radne i obiteljske uloge: koristan i štetan utjecaj obitelji na plaćeni rad izvan kuće, te koristan i štetan utjecaj rada izvan kuće na obitelj (Čudina-Obradović i Obradović, 2006, 172). Prema uzroku moguće je razlikovati tri vrste sukoba: sukob na razini nedostatka vremena (proizlazi iz vremenske nemogućnosti udovoljavanju zahtjevima dviju uloga), sukob naprezanja (proizlazi iz umora ili napetosti koji zbog zadataka u jednoj ulozi umanjuje mogućnost funkcioniranja u drugoj ulozi) i sukob na razini ponašanja (proizlazi iz neusklađenosti ponašanja pojedinca koji se zahtijevaju u dvije domene) (Jelušić i Maslić Seršić, 2005 prema Gjurić, Gregov i Šimunić, 2014, 642). Postoje dvije vrste konflikta prema smjeru ometajućih utjecaja između radne i obiteljske uloge: (1) sukob rad-obitelj koji nastaje kada rad ometa obiteljski život i (2) sukob obitelj-rad koji nastaje zbog ometajućeg djelovanja obitelji na rad (Frone, Yardley, Markel, 1997 prema Byron, 2005, 170). Istraživanje provedeno u Hrvatskoj pokazuje kako je konflikt rad – obitelj mnogo veći nego konflikt obitelj – rad. Povrh toga, rezultati upućuju na to da su oba konflikta povezana sa subjektivnom dobrobiti pojedinca, pogotovo konflikt rad – obitelj (Šverko, Arambašić i Galešić, 2002, 297). Negativne posljedice postojanja sukoba uloga odražavaju se u radnom nezadovoljstvu, srčanim bolestima, izostajanju s posla (Adams i sur., 1996, prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006, 172), kao i u depresiji te životnom i bračnom nezadovoljstvu (Greenhaus i Beutell, 1985; Gutek, Searle i Klepa, 1991; Voydanoff, 1988, prema Netemeyer i sur., 1996, 400).

Rad i obitelj su dvije domene koje su odavno imale rodne konotacije, po kojima su muškarci predodređeni za poslovne uloge, a žene za obiteljske dužnosti. Ova teorija predlaže da iako i muškarci i žene navode da im je važnija obitelj od rada, tradicionalne rodne uloge nameću različite razine važnosti ovih domena za muškarce i žene (Greenhaus i sur., 1987 prema Korabik i sur., 2008). Tako se dodatno vrijeme provedeno u „propisanoj“ domeni (obitelj za žene, posao za muškarce) ne vidi kao nametanje te nije od tolike važnosti u procjeni razine konflikta obiteljske i radne uloge koliko je važno vrijeme provedeno u „nepropisanoj“ domeni. Prema toj perspektivi žene će uvijek doživljavati veći konflikt rad – obitelj nego muškarci, čak i kada provedu isto vremena na poslu kao i muškarci, a muškarci će doživljavati veći konflikt obitelj – rad nego žene, čak i kada posvete isto vremena, kao i žene, obiteljskim aktivnostima (Korabik i sur., 2008, 219).

5.1. Sukob ženine obiteljske i radne uloge

Suvremena žena ima velik broj uloga te sve više doživljava sukob uloga. Ona ima tradicionalne uloge – da rađa i da se brine o kući, ali i nove – profesionalno angažiranje. „Žena – majka mora istovremeno biti adekvatna žena-supruga, žena-domaćica, profesionalno angažirana, kćerka svojim roditeljima i da ima još niz uloga koje često dolaze u konflikt i međusobno suparništvo“ (Kapor-Stanulović, 1985, 118). Sve te uloge čine ženu punijom, no nameću joj i stalne obveze i različite modele ponašanja. Ukoliko želi biti dobra majka javlja se mogućnost da će zapostaviti muža, svoje stručno usavršavanje ili profesionalno napredovanje. Ukoliko žena prida više pažnje svojim potrebama (izgled, oblačenje, profesionalna angažiranost) onda će se javiti konflikt uloga koje se odnose na ulogu domaćice, supruge, prijateljice i majke (Stevanović, 2000). Žena osjeća da ne može zadovoljiti sve obveze, da opada kvaliteta onoga što radi, da se gomilaju odgođeni zadatci te se zbog toga kod žena javlja osjećaj neadekvatnosti. Osjećaj rastrganosti između ovih mnogih uloga često je odlučujući faktor u ženinoj odluci da ostane na jednom djetetu (Kapor-Stanulović, 1985).

Sukob uloga se javlja i u obavljanju profesionalnog poziva. Suvremena žena doživljava sukob uloga ukoliko je kod nje razvijena nova potreba i želja da se razvija i u profesionalnom pravcu. Sukob uloga žene biti će snažniji ukoliko se ona prije braka više orijentirala na svoj profesionalan razvoj i ako ima ambicije u tom pogledu. Odnosno, kod žena koje imaju višu kvalifikaciju i stručnost, što ih čini profesionalno formiranijim i više vezanim za poziv koji su odabrale, dolaziti će češće do sukoba uloga. No, ukoliko žena radi isključivo iz financijskih

razloga manje će iskazivati sukob uloga, a nezadovoljstvo će najčešće proizlaziti jer je rad težak, slabo plaćen ili jer je preopterećena (Kapor-Stanulović, 1985).

Pokazalo se da postoji povezanost percepcije konflikta uloga i procjene partnerova sudjelovanja u obiteljskim obvezama. Drugim riječima, „žene koje procjenjuju da njihovi partneri često sudjeluju u obavljanju obiteljskih aktivnosti (što je zapravo pokazatelj veće bračne egalitarnosti) lakše usklađuju svoje uloge majke i zaposlene žene i doživljavaju manji konflikt uloga“ (Gjurić, Gregov i Šimunić, 2014, 643). Stupanj u kojem dolazi do konflikta obitelj – rad (obitelj ometa posao) ovisi o obiteljskim okolnostima, poput obiteljske klime, broja djece te pravednoj raspodjeli poslova između bračnih partnera (bračna egalitarnost) (Gjurić i sur., 2014). Ženin položaj i uloga u obitelji su otežani ukoliko nema potrebnog razumijevanja ostalih članova obitelji i njihovog aktivnog sudjelovanja u izvršavanju svih poslova u domaćinstvu (Stevanović, 2000).

6. Stavovi prema rodnim ulogama

Raspodjela poslova među bračnim partnerima određena je stavovima prema rodnim ulogama (Korabik, 1999; Archer, Lloyd, 2002; Lipa, 2005 prema Powell i Greenhaus, 2009). Stav se definira kao „stečena, relativno trajna i stabilna organizacija pozitivnih ili negativnih emocija, vrednovanja i reagiranja prema nekom objektu“ (Petz i sur., 2005, 465). Drugim riječima, na stav se gleda kao na „psihološku tendenciju koja se izražava vrednovanjem nekog objekta uz određeni stupanj sklonosti ili nesklonosti“ (Eagly i Chaiken, 1998, prema Milfont 2009, 237). Objekti stava mogu biti razne pojave iz socijalnog i psihološkog svijeta pojedinca – osobe, situacije, grupe i slično. Jednom formirani, stavovi su otporni na promjene, no mogu se mijenjati pod utjecajem izmijenjenih okolnosti i novih iskustava (Petz, 2005). Psihološku strukturu stava čine znanja o objektu stava (kognitivna komponenta), osjećaji (emocionalna komponenta) i spremnost na ponašanje, reagiranje prema objektu stava (bihevioralna komponenta) (Petz, 2005; Milfont 2009).

Stavovi prema rodnim ulogama definiraju se kao „vjerovanja koja ljudi imaju o primjerenim ulogama i obvezama žena i muškaraca“ (Frieze i sur., 2003. prema Bartolac i sur., 2011, 176). Ideologija rodnih uloga se promatra kao fenomen smješten na jednodimenzionalnom kontinuumu s tradicionalnom ideologijom na jednom kraju, umjerenom

u sredini te egalitarnom na drugom kraju. Moguće je razlikovati tradicionalne i egalitarne stavove prema rodnim ulogama. Tradicionalnu ideologiju karakterizira mišljenje da je muškarac hranitelj obitelji i da prednost daje poslu, dok je ženina primarna odgovornost obitelj i njoj mora dati prednost. Suprotno tome, osobe egalitarnih stavova ne vjeruju u rodnu podjelu obveza i poslova te smatraju da i muškarci i žene imaju jednaka prava i obveze kako za obitelj tako i za posao (Gjurić, Gregov i Šimunić, 2014). Pojedini autori razlikuju i tranzicionalni stav, koji se definira kao srednji put između strogo tradicionalnog (žena – majka i domaćica) i egalitarnog (žena-partnerica u svim sferama života). Za razliku od osoba s tradicionalnim stavom, osobe sa tranzicionalnim stavom se nadaju da se žena može poistovjetiti sa svojom radnom ulogom, kao i sa svojom obiteljskom ulogom. Međutim, za razliku od egalitarista, tranzicionisti žele da posao bude važniji za muškarčev identitet nego za ženin (Hochschild, 1989 prema Šikić-Mićanović, 2001).

Rezultati istraživanja provedenog u Hrvatskoj pokazuju da žene imaju egalitarnije stavove prema rodnim ulogama nego muškarci. Tradicionalniji sudionici, za razliku od onih s egalitarnim stavovima, prosječno su nižeg stupnja obrazovanja te su odrastali u manjem mjestu (Bartolac, Kamenov i Petrak, 2011). Istraživanje provedeno u 12 zemalja Europske zajednice i Norveškoj pokazuje kako egalitarnije stavove prema rodnim ulogama imaju mlađi pojedinci, žene i pojedinci liberalne političke orijentacije te pripadnici bogatijih zemalja (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Mijenjanje stavova (od tradicionalnih prema egalitarnim) utječe i na poimanje roditeljstva, tako se javlja novo, suvremeno roditeljstvo.

7. Suvremeno roditeljstvo

Roditeljstvo je izrazito složena, odgovorna i zahtjevna životna uloga koja mnogim roditeljima predstavlja izazov čiji je ishod unaprijed neizvjestan. Ono je proces, u kojem se roditelj mijenja, izgrađuje, sazrijeva i uči, a pri tome stječe nova znanja i vještine (Kramarić, 2017). Roditeljstvo sadržava niz aktivnosti i vještina odraslih koji srbe o brizi i podizanju djece, te „uključuje vještu i kreativnu uporabu znanja, iskustva i metoda“ u skrbi i odgoju djece (Arendell, 1997, prema Ljubetić, 2007, 45). Termin roditelj odnosi se na oca ili majku, pa je moguće govoriti o majčinstvu i očinstvu ili roditeljstvu kao skupnom pojmu.

Demografske promjene, povijesni događaji, kulturne vrijednosti i norme uvjetuju promjene u definiranju roditeljstva. Tradicionalno shvaćanje roditeljstva navodi kako je roditeljstvo biološki utemeljen i nerazdvojni dio ženina identiteta, te da se očeva uloga ispunjava samo putem materijalne i psihološke potpore ženi-majci. Ono roditeljstvo izjednačuje s majčinstvom. Za razliku od toga, suvremeni pojam roditeljstva shvaća se kao „ravnopravno roditeljsko partnerstvo“ (Deutsch, 2001 prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006, 264). Roditelji u suvremenom društvu suočavaju se sa velikim izazovima, kao što su: izloženost gospodarskom stresu i siromaštvu, zahtjevi radnog mjesta koji su u sukobu s obiteljskim potrebama, izolirano funkcioniranje obiteljske zajednice, nemogućnost pružanja adekvatne skrbi te čitav niz različitih potreba djece i roditelja koje je potrebno zadovoljiti (Arendell, 1997, prema Ljubetić, 2007, 58). Stoga je od velike važnosti da u roditeljstvu partnerstvo između bračnih parova bude ravnopravno. Ravnopravni roditelji odbijaju tradicionalne društvene pritiske, stereotipe majčinstva i očinstva te rodno podijeljene radne uloge. Oni svakodnevnim dogovorom zajednički odlučuju o podjeli dužnosti oko djece, s djecom i zbog djece i to prema načelu ekonomičnosti, svrsishodnosti i pravedne raspodjele napora, a ne prema „muškim“ i „ženski“ poslovima (Čudina-Obradović i Obradović, 2006, 264). U suvremenom roditeljstvu nema više „muških“ i „ženskih“ poslova, već svaki član radi sve poslove, ovisno o raspoloživom vremenu, vrsti i težini posla. Tako će suprug obavljati teže fizičke poslove, ali će i glačati rublje, kuhati, stavljati zavjese na prozore i slično. Supruga neće samo kuhati i uređivati stan, već će raditi sve drugo potrebno u domaćinstvu. Obavljat će i intelektualne poslove, kao što su rad na računalu, sređivanje knjigovodstvenih poslova, proučavanje literature i slično (Stevanović, 2000). Takvim zajedničkim roditeljstvom najlakše će se izbjeći nepovoljni obiteljski odnosi koji nastaju zbog preopterećenosti majke, ili zbog isključenosti oca, jer žene vide muškarčevo sudjelovanje s djecom kao djelo ljubavi i brige prema samim ženama (Levy-Shiff, 1994, 598) ili zbog rodne podjele poslova (Cowan i Cowan, 2002 prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006, 264).

Štoviše, zajednička podjela rada i odgovornosti posebno su važni za održavanje stalnih intimnih odnosa i bračnog zadovoljstva (Backman, 1981; Bahr, Chappell i Leigh, 1983 prema Levy-Shiff, 1994, 598). Žena će osjetiti zadovoljstvo zbog potpore i sudjelovanja muža, a muž se neće osjećati isključeno i suvišno u „majčinskoj praksi“. U suvremenom roditeljstvu očinstvo dobiva nove dimenzije i karakteristike. Suvremeno očinstvo ne stavlja naglasak samo na preuzimanje "majčinske prakse" nego i na drukčiji odnos djeteta i oca, ono „naglašava važnost izražavanja topline i emocija, iskazivanje zaštite, brige i zanimanja za djetetovo zdravlje,

napredak i uspješnost u školskoj i socijalnoj kompetenciji“ (Čudina-Obradović i Obradović, 2003, 49).

8. Roditeljstvo kao ravnopravno partnerstvo

Istraživači i teoretičari roditeljskih uloga i podjele poslova u obitelji iznose različite rezultate kojima ukazuju na neravnopravnosti u roditeljskim ulogama. Što se tiče podjele poslova, starije istraživanje ističe kako obavljanje kućanskih obaveza, primjerice, glačanje, kuhanje, pranje suđa i usisavanje obavlja žena. Dok tradicionalne „muške poslove“: popravci kućanskih aparata, mijenjanje osigurača za struju, točenje goriva u automobil, promjena plinske boce obavlja muškarac (Tomić-Koludrović i Kunac, 1999; prema Topolčić, 2001, 774). Novije istraživanje provedeno u Hrvatskoj krajem 2016. i početkom 2017. pokazuje iste rezultate. Rutinski kućni poslovi, kao što su glačanje, pranje rublja, mijenjanje posteljine, kuhanje itd., i dalje isključivo ili većinom obavljaju žene te se takvi poslovi smatraju „ženskim poslovima“ (Klasnić, 2017, 22-23). S druge strane, pokazalo se da su muškarci i dalje najviše angažirani u povremenim kućanskim poslovima poput održavanja automobila, manjih kućanskih popravaka (promjena osigurača za struju, lakši popravci kućanskih aparata) te održavanja stana (ličenje zidova, bojanje drvenarije i sl.) (Klasnić, 2017, 27).

Rezultati ipak upućuju na to da muškarci počinju biti donekle angažirani u brizi oko djece, iako i dalje znatno manje nego žene (Klasnić, 2017, 56). Rezultati istraživanja ukazuju i na to da očevi provode manje od jednog sata (54 minute) na dan u brizi o djeci (hranjenje, kupanje, čuvanje djece) (Henz, 2019, 877), dok majke provode 5,2 do 10,7 sati (Owen, 1995, prema Jugović, Kamenov, 2011, 32). Osim u količini vremena, postoji razlika i u načinu na koje roditelji provode vrijeme s djetetom. Veće sudjelovanje oca odnosi se samo na neke aktivnosti, kao što su: igranje s djetetom, vođenje djeteta u šetnju, pomaganje u učenju i hranjenju (Tomić-Koludrović i Kunac, 1999 prema Topolčić, 2001, 774). Istraživanja pokazuju da žene obavljaju tradicionalno ženske dužnosti vezane uz brigu za djecu, poput vođenja djeteta liječniku, mijenjanja pelena, kupnje odjeće te pomaganje u pisanju zadaće. Međutim, žene obavljaju i dio obaveza koje su se tradicionalno smatrale muškima, poput određivanja džeparca, discipliniranja djece te vođenja brige o tome s kime izlaze (Renk i sur, 2003, 313; Jugović, 2004 prema Jugović i Kamenov, 2011, 32).

Unatoč velikim društvenim promjenama, promjene u stavovima idu sporije te su rodne razlike u podjeli uloga i poslova i dalje prisutne. Naravno, ne može se reći da se u posljednja tri desetljeća ništa nije promijenilo, da muškarci nisu povećali razinu svoga sudjelovanja i „pomoći“, no nisu postali ravnopravni partneri svojim suprugama. Štoviše, žene se danas suočavaju s dvostrukom opterećenošću, vanjskim radom i obavezama u kućanstvu i oko djece. U obiteljima u kojima nije došlo do većeg angažmana muža u obavljanju kućanskih poslova i brizi za djecu, žene nakon službenog (plaćenog) radnog dana kod kuće čeka „druga smjena“ (Hochschild, 1990, prema Topolčić, 2001, 769).

II . METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je ispitati stavove studenata o položaju i ulozi žene u suvremenoj obitelji. Istraživanje ima za svrhu uvidjeti vide li studenti ženu samo kao majku i njegovateljicu ili i kao poslovnu osobu. Nastojalo se ispitati stavove ispitanika o ženinoj zaposlenosti izvan kuće i njezinom (ne)ravnopravnom ili dominantnom položaju u obitelji.

2. Zadatci istraživanja

1. Utvrditi demografske pokazatelje ispitanika: spol, znanstveno područje studija, geografsko porijeklo, obrazovanost majke, status zaposlenosti majke te financijski doprinos kućanstvu.
2. Utvrditi stavove ispitanika o položaju žene i njezinim ulogama.
3. Ispitati razlike u stavovima o položaju žene i njezinoj ulozi u obitelji s obzirom na spol, fakultet te geografsko porijeklo ispitanika.
4. Ispitati razlike u stavovima o položaju i ulozi žene u obitelji s obzirom na obrazovanje majke, status zaposlenosti majke, financijski doprinos te provođenje slobodnog vremena majke.

3. Hipoteze istraživanja

H1: Obzirom na ranija istraživanja (Bišćan, Črpić, 2000; Istenič, 2007; Brajdić-Vuković i sur., 2007; Räsänen, Wilska, 2007), očekuju se statistički značajne razlike između ispitanika s obzirom na spol, geografsko porijeklo i fakultet. Očekuje se da će žene ispitanici iz urbanih područja i ispitanici društvenih studija imati pozitivnije stavove.

H2: Ranija istraživanja upućuju na to da polaznici društvenih i humanističkih studija imaju egalitarnije stavove (Räsänen, Wilska, 2007) očekuje se da će ispitanici agrobiotehničkih znanosti i fakulteta elektrotehnike, računarstva i informacijskih tehnologija imati više tradicionalne stavove.

H3: Obzirom na istraživanja (Smith, Self, 1980; Brajdić-Vuković i sur., 2007), očekuje se da će ispitanici kojima majka ima viši stupanj obrazovanja i oni kojima je majka zaposlena imati pozitivnije stavove prema ženinom položaju i ulozi.

4. Uzorak istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo 375 studenata (N=202 muških i N=173 ženskih) s različitih fakulteta u Osijeku. Istraživanje je provedeno na studentima Građevinskog fakulteta (N=93; M=50, Ž=43), Filozofskog fakulteta (N=94; M=22, Ž=72), fakulteta Agrobiotehničkih znanosti (N=94; M=48, Ž=46), i studentima fakulteta Elektrotehnike, računarstva i informacijskih tehnologija (N=94; M=82; Ž=12).

Ispitanici su studenti od prve godine preddiplomskih studija do druge godine diplomskog studija. Sudjelovala su 62 (16,5%) studenata s prvih godina preddiplomskog studija, 214 (57,1%) studenata drugih godina preddiplomskog studija, 15 (4%) studenata trećih godina preddiplomskog studija, 58 (15,5%) studenata prve godine diplomskog studija i 26 (6,9%) studenata druge godine diplomskog studija. Raspon dobi studenata kreće se od 19 do 27 godina.

5. Instrumenti istraživanja

Za provedbu istraživanja izrađen je anketni upitnik. Anketni upitnik podijeljen je u dva dijela. Prvi dio upitnika od 11 pitanja odnosi se na socio-demografske podatke, odnosno spol, dob, fakultet, godinu studija, geografsko porijeklo, naobrazbu majke, status zaposlenosti majke, financijski doprinos kućanstvu te slobodno vrijeme majke (*Prilog 1*).

Drugi dio upitnika čine 21 tvrdnja o položaju i ulozi žene u obitelji. Većina tvrdnji iz upitnika sastavljena je posebno za ovo istraživanje, međutim, neke tvrdnje su se temeljile na prethodnim istraživanjima (Bišćan, Črpić, 2000; Donnelly i sur., 2015) ali su izmijenjene u skladu sa svrhom ovog istraživanja. Stavovi su mjereni na Likertovoj skali od 5 stupnjeva gdje 1 označava „uopće se ne slažem“, 2 = „ne slažem se“, 3 = „niti se slažem niti se ne slažem“, 4 = „uglavnom se slažem“ i „5 = u potpunosti se slažem“. Zadatak sudionika bio je da na skali Likertovog tipa procjene koliko se slažu s određenom tvrdnjom.

6. Postupak istraživanja

Prije početka provedbe istraživanja svim fakultetima koji su sudjelovali u istraživanju poslana je zamolba za odobravanje provedbe istraživanja. Nakon što je dekan svakog fakulteta odobrio provedbu istraživanja zamolba za provedbu istraživanja je poslana profesorima. S profesorima koji su odobrili provedbu je dogovoreno točno vrijeme provođenja istraživanja. Istraživanje se provodilo grupno, na početku ili na kraju predavanja, ovisno o ranijem dogovoru s profesorima. Studenti su prije provedbe istraživanja bili upoznati sa ciljem istraživanja te im je dana uputa o načinu ispunjavanja anketnih upitnika. Naglašeno je kako je istraživanje u potpunosti anonimno i kako mogu odustati od istraživanja u bilo kojem trenutku. Sudionicima je objašnjeno kako će se njihovi rezultati koristiti isključivo u znanstveno-istraživačke svrhe te da će se rezultati analizirati na razini grupe. Za ispunjavanje anketnog upitnika studentima je bilo potrebno oko pet minuta.

Dobiveni podatci su obrađeni uz pomoć statističkog programa za računalnu obradu podataka (SPSS) postupcima deskriptivne statistike. Korišten je t-test za nezavisne uzorke pri utvrđivanju razlike u stavovima s obzirom na spol i geografsko porijeklo. Analizom varijance

ispitana je razlika u stavovima s obzirom na fakultet, obrazovanje majke, status zaposlenosti, način provođenja slobodnog vremena majke ispitanika te financijski doprinos kućanstvu. Vrijednost negativnih tvrdnji su preokrenute.

III. EKSPERIMENTALAN DIO

1. Rezultati istraživanja

Podaci o sociodemografskim obilježjima pokazuju da od ukupnog broja (N=375) ispitanika njih 169 (45,1%) živi na selu, a 206 (54,9%) u gradu. Najviše je ispitanika kojima su majke završile srednju školu (N=253) kao i onih kojima je majka stalno zaposlena (N=238) (Tablica 1).

Tablica 1. Prikaz broja studenata (N) prema pojedinim nezavisnim varijablama.

Obrazovanje majke	N	%	Zaposlenost majke	N	%
Osnovna škola	28	7,5%	Stalno zaposlena	238	63,5%
Srednja škola	253	67,5%	Nezaposlena	21	5,6%
Viša škola	20	5,3%	Domaćica	84	22,4%
Visoka škola	36	9,6%	Umirovljenica	22	5,9%
Magisterij, specijalizacija ili doktorica znanosti	38	10,1%	Sezonski radnik	4	1,1%
			Vlasnik obrta	6	1,6%
Ukupno	375	100%	Ukupno	375	100%

S obzirom na slobodno vrijeme majke, čak 70% ispitanika navodi da im majka provodi slobodno vrijeme kod kuće. Što se tiče financijskog doprinosa kućanstvu 50% ispitanika naznačuje da otac više doprinosi kućanstvu (Tablica 2).

Tablica 2. Prikaz broja studenata (N) prema pojedinim nezavisnim varijablama.

Financijski doprinos	N	%	Slobodno vrijeme majke	N	%
Otac	190	50,7%	Provodi izvan kuće	76	20,3%
Majka	75	20%	Provodi kod kuće	265	70,7%
Podjednako	110	29,3%	Ne preostaje joj slobodnog vremena	34	9,1%
Ukupno	375	100 %	Ukupno	375	100%

Jedan od zadataka ovog istraživanja bio je utvrditi stavove ispitanika prema položaju i ulozi žene u obitelji. Kako bi se dobio detaljniji prikaz stavova izjave su grupirane u četiri skupine: *Žena kao majka i njegovateljica*, *Žena kao poslovna osoba*, *Ravnopravnost žene i muškarca u obitelji*, *Dominantnost žene u obitelji*. Prve dvije skupine („*Žena kao majka i njegovateljica*“ i „*Žena kao poslovna osoba*“) utvrđuju ulogu žene u obitelji, dok se druge dvije skupine („*Ravnopravnost žene i muškarca u obitelji*“, „*Dominantnost žene u obitelji*“) odnose na položaj žene u obitelji.

Ako pogledamo *Tablicu 3.* možemo vidjeti kako je ukupan stav studenata prema položaju i ulozi žene u obitelji pozitivan, odnosno egalitaran (M=4,31). Ispitanici smatraju da bi žena i muškarac trebali biti ravnopravni. Studenti u većoj mjeri doživljavaju ženu u suvremenoj obitelji kao poslovnu osobu koja se usmjerava na uspjeh i karijeru (M=3,48), a ne kao domaćicu kojoj je glavna uloga briga za dijete i obitelj (M=3,21). Oni pokazuju pozitivan stav prema ženinoj zaposlenosti izvan obitelji. Ispitanici najmanje smatraju da žena ima dominantan položaj u obitelji (M=2,61).

Tablica 3. Prikaz aritmetičke sredine i standardne devijacije za rezultate stavova prema položaju i ulozi žene u obitelji.

Varijable	M	SD
Ravnopravnost žene u obitelji	4,31	,68
Žena kao poslovna osoba	3,48	,52
Žena kao majka i njegovateljica	3,21	,55
Dominantnost žene i njezinih odluka	2,61	,66

Što se tiče ravnopravnog položaja muškarca i žene u obitelji, više od 80% ispitanika se uglavnom ili u potpunosti slaže s tvrdnjom „I muškarac i žena trebali bi financijski pridonositi kućanstvu“ (Tablica 4). Od ukupnog broja ispitanika (N=375) njih 331 (88,2%) se slaže s tvrdnjom „muškarci i žene trebali bi zajednički dijeliti kućanske polove i skrbiti o djeci“. Povrh toga, 73.6% ispitanika se uglavnom ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da „u donošenju važnijih odluka danas ravnopravno sudjeluju i žene i muškarci“ (Tablica 4).

Tablica 4. Prikaz postotaka odgovora za stupanj slaganja ispitanika prema ravnopravnom položaju žene u obitelji.

Tvrdnje	uopće se ne slažem	uglavnom se ne slažem	ni se slažem ni se ne slažem	uglavnom se slažem	u potpunosti se slažem
I muškarac i žena trebali bi financijski pridonositi kućanstvu.	2,1%	1,6%	9,3%	26,4%	60,5%
Muškarci i žene trebali bi zajednički dijeliti kućanske polove i skrbiti o djeci	2,7%	3,7%	5,3%	19,7%	68,5%
U donošenju važnijih odluka danas ravnopravno sudjeluju i žene i muškarci	1,9%	7,7%	16,8%	31,7%	41,9%

U svezi zaposlenosti žene, 72% ispitanika se slaže da je „zaposlenje najbolji način da žena postane slobodna“. Suvremenu ženu doživljavaju više kao poslovnu osobu te od ukupnog broja ispitanika (N=375), njih 325 (86.6%) se slaže s tvrdnjom da „zaposlena majka može uspostaviti topao i prisan odnos sa svojom djecom“. Ispitanici zaposlenje ne doživljavaju kao prepreku majke u suvremenoj obitelji. Štoviše, njih 68,6% smatra „da je u redu ako se žena nakon poroda ubrzo odluči vratiti na posao“. Oko 50% ispitanika se ne slaže s tvrdnjom „predškolsko će dijete emocionalno više patiti ako mu majka radi“. Međutim, 48.8% ispitanika ipak smatra kako je „za dijete bolje ako majka, u prve dvije godine, radi skraćeno rano vrijeme“ (Tablica 5).

Tablica 5. Prikaz postotaka odgovora za stupanj slaganja ispitanika prema ženi kao poslovnoj osobi.

Tvrdnje	uopće se ne slažem	uglavnom se ne slažem	niti se slažem niti se neslažem	uglavnom se slažem	u potpunosti se slažem
Zaposlenje je najbolji način da žena postane slobodna.	2,4%	7,5%	18,1%	46,7%	25,3%
Zaposlena majka može uspostaviti topao i prisan odnos sa svojom djecom.	1,9%	2,7%	8,8%	29,3%	57,3%
Osobno smatram da je u redu ako se žena nakon poroda ubrzo odluči vratiti na posao	4,0%	7,7%	19,7%	28,3%	40,3%
Predškolsko će dijete emocionalno više patiti ako mu majka radi	25,1%	25,1%	30,4%	13,6%	5,9%
Za dijete bolje ako majka, u prve dvije godine, radi skraćeno rano vrijeme	5,3%	9,9%	36%	37,3%	11,5%

Ispitujući stavove prema ženi kao majci i njegovateljici uočava se da čak 51.7% ispitanika (N=191) se ne slaže s tvrdnjom da „*većina žena zapravo želi samo djecu i obitelj*“. Povrh toga, 42.4% ispitanika smatra da „*posao kućanice ispunjava kao i bilo koji drugi posao*“. Jedna od glavnih uloga žene kao majke se smatra briga za dijete. Čak 72,5% ispitanika se slaže s tvrdnjom da „*njegu bolesnog djeteta najčešće preuzima majka*“. Od ukupnog broja ispitanika (N=375), njih 336 (89,6%) smatra da „*nezaposlena majka može uspostaviti topao i prisan odnos sa svojom djecom*“. No, može se uočiti da dosta ispitanika zauzima i neutralan stav. Čak 45,9% ispitanika se niti slaže niti ne slaže s tvrdnjom „*žene čija djeca pohađaju niže razrede osnovne škole radije bi bile kod kuće i pomagale djeci u školskim obvezama*“ (Tablica 6).

Tablica 6. Prikaz postotaka odgovora za stupanj slaganja ispitanika prema ženi kao majci i njegovateljici.

Tvrdnje	uopće se ne slažem	uglavnom se ne slažem	niti se slažem niti se neslažem	uglavnom se slažem	u potpunosti se slažem
Većina žena zapravo želi samo djecu i obitelj	19,7%	32%	37%	8,3%	2,7
Posao kućanice ispunjava kao i bilo koji drugi posao	8,5%	19,7%	29,3%	28,3%	14,1%
Njegu bolesnog djeteta najčešće preuzima majka	5,9%	5,9%	15,7%	44,8%	27,7%
Nezaposlena majka može uspostaviti topao i prisnan odnos sa svojom djecom	1,3%	1,1%	8%	23,7%	65,9%
Žene čija djeca pohađaju niže razrede osnovne škole radije bi bile kod kuće i pomagale djeci u školskim obvezama	14,9%	16,3%	45,9%	17,9%	5,1%

Istraživanjem se nastojalo uočiti dominantnost žene i njezinih odluka u obitelji. Dok se 44,5% ispitanika ne saže s tvrdnjom „u odluci o mjestu zajedničkog prebivališta (nakon vjenčanja) žene imaju dominantnu odluku“, njih 43,7% se niti slaže niti ne slaže. Zanimljivo je da se čak 64,8% (N=243) ispitanika ne slaže s tvrdnjom „žene danas imaju završnu riječ u izboru marke obiteljskog automobila“. Može se uočiti da dosta ispitanika zauzima i neutralan stav prema dominantnom položaju žene. Čak 46,4% ispitanika se niti slaže niti ne slaže sa izjavom „o vrsti i načinu provođenja godišnjih odmora najčešće odluku donosi žena“. Nadalje, čak 52% ispitanika se ne slaže sa tvrdnjom „u izboru zanimanja/škole djece majka ima najvažniju odluku“ (Tablica 7).

Tablica 7. Prikaz postotaka odgovora za stupanj slaganja ispitanika prema dominantnosti žene i njezinih odluka u obitelji.

Tvrdnje	uopće se ne slažem	uglavnom se ne slažem	ni se slažem ni se ne slažem	uglavnom se slažem	u potpunosti se slažem
U odluci o mjestu zajedničkog prebivališta (nakon vjenčanja) žene imaju dominantnu odluku.	20,5%	24%	43,7%	7,7%	4%
Žene danas imaju završnu riječ u izboru marke obiteljskog automobila.	33,3%	31,5%	29,9%	2,4%	2,9%
O vrsti i načinu provođenja godišnjih odmora najčešće odluku donosi žena.	6,9%	13,9%	46,4%	24,8%	8%
U izboru zanimanja/škole djece majka ima najvažniju odluku.	29,9%	22,1%	34,4%	9,1%	4%

Sljedeći zadatak istraživanja bio je ispitati razlike u stavovima prema položaju žene i njezinoj ulozi s obzirom na spol, fakultet te geografsko porijeklo ispitanika. T-test analizom utvrđeno je da ne postoji statistički značajna razlika između muških i ženskih ispitanika u stavovima prema ženi kao poslovnoj osobi i dominantnosti žene u obitelji. No, t-testom je utvrđeno da postoji statistički značajna razlika između muških ($M=3,29$; $SD=,54$) i ženskih ispitanika ($M=3,11$; $SD=,54$) u stavovima prema ženi kao majci i njegovateljici ($t=3,27$, $df=373$, $p<0,001$) (Tablica 8). Iz rezultata se može vidjeti da muški ispitanici više vide ženu u obitelji kao majku i njegovateljicu nego ženske ispitanice. T-testom je utvrđeno da postoji statistički značajna razlika između muških ($M=4,14$, $SD=,76$) i ženskih ispitanika ($M=4,51$, $SD=,51$; $t= -5,481$, $df=373$, $p<0,001$) prema stavu u ravnopravnosti (Tablica 8). Ispitanice imaju pozitivnije stavove prema ravnopravnom položaju žene u obitelji nego muški ispitanici.

Tablica 8. T-test za utvrđivanje razlike u stavovima prema položaju žene i njezinim ulogama s obzirom na spol.

Varijable	Spol	M	SD	t	Df	Sig. (2-tailed)
Žena kao majka i njegovateljica	muški	3,29	,54	3,27***	373	,001
	ženski	3,11	,54			
Žena kao poslovna osoba	muški	2,59	,64	-,29	373	,775
	ženski	2,62	,67			

Ravnopravnost žene u obitelji	muški	4,14	,76	-5,481***	373	,000
	ženski	4,51	,51			
Dominantnost žene i njezinih odluka	muški	2,59	,64	-,29	373	,775
	ženski	2,62	,68			

$p < 0.05^*$, $p < 0.01^{**}$, $p < 0.001^{***}$

Istraživanjem se nastojalo uvidjeti postoje li razlike u stavu prema položaju i ulozi žene s obzirom na to dolaze li ispitanici iz ruralnih, odnosno urbanih područja. T-testom utvrđeno da ne postoji statistički značajna razlika između stavova ispitanika u odnosu na geografsko porijeklo (Tablica 9), to jest ne postoji razlika između ispitanika koji dolaze iz grada, odnosno sa sela.

Tablica 9. T-test za utvrđivanje razlike u stavu prema položaju žene i njezinim obiteljskim obvezama s obzirom na geografsko porijeklo studenata

Varijable	geografsko porijeklo	M	SD	t	df	Sig. (2-tailed)
Žena kao majka i njegovateljica	selo	3,25	,55	1,42	373	,156
	grad	3,17	,54			
Žena kao poslovna osoba	selo	2,54	,67	-1,74	373	,084
	grad	2,66	,65			
Ravnopravnost žene u obitelji	selo	4,32	,69	,27	373	,788
	grad	4,30	,67			
Dominantnost žene i njezinih odluka	selo	2,54	,67	-1,735	373	,083
	grad	2,66	,65			

$p < 0.05^*$, $p < 0.01^{**}$, $p < 0.001^{***}$

Levenovim testom homogenosti varijance je provjerena zadovoljenost preduvjeta homogenosti. Pokazalo se kako su varijance varijabli koje su korištene u istraživanju homogene ($p > 0,05$), osim varijable Ravnopravnost žene u obitelji $F(3,371)=3,304$, $p < 0,05$. Transformacija dobivenih podataka (Welch, Brown-Forsythe) nije promijenila zaključak provedene

jednosmjerne analize varijance te zaključujem da postoji razlika u stavovima studentima s obzirom na fakultet koji pohađaju.

Jednosmjernom analizom varijance nije utvrđena statistički značajna razlika u stavu da je žena glavna uloga briga za dijete i obitelj s obzirom na područje studija ispitanika [F(3,371)= 1,820, p=,143]. No, utvrđena je statistički značajna razlika ($p < 0,05$) u stavovima koji se odnose na ženu kao poslovnu osobu [F(3,371)=3,067, p=,028] s obzirom na fakultet ispitanika. Analizom varijance utvrđena je statistički značajna razlika ($p > 0,01$) u stavovima prema ravnopravnosti žena u obitelji [F(3,371)=3,911, p=,009] s obzirom na fakultet ispitanika. Značajna razlika ($p < 0,05$) utvrđena je i u stavovima prema dominantnosti žene u obitelji s obzirom na fakultet ispitanika [F(3,371)=3,067, p=,028] (Tablica 10).

Tablica 10. Analiza varijance za utvrđivanje razlike u stavovima prema ženinom položaju i ulozi s obzirom na znanstveno područje studija ispitanika

		Ss	Df	MS	F	Sig.
Žena kao majka i njegovateljica	Fakultet	1,628	3	,543	1,820	,143
		110,639	371	,298		
Žena kao poslovna osoba	Fakultet	3,903	3	1,301	3,067	,028*
		157,393	371	,424		
Ravnopravnost žene u obitelji	Fakultet	5,257	3	1,752	3,911	,009**
		166,224	371	,448		
Dominantnost žene i njezinih odluka	Fakultet	3,903	3	1,301	3,067	,028*
		157,393	371	,424		

$p < 0.05^*$, $p < 0.01^{**}$, $p < 0.001^{***}$

Kako bi se doznalo koje se skupine razlikuju jedna od druge korišten je Games-Howell *post hoc* test. Games-Howell-ovim testom utvrđeno je da postoji značajna razlika u stavovima prema ženi kao poslovnoj osobi između ispitanika koji pohađaju Agrobiotehnički fakultet ($M=2,72$) i onih koji pohađaju Građevinski fakultet ($M=2,44$). Rezultati sugeriraju da studenti Agrobiotehničkog fakulteta imaju pozitivnije stavove prema ženi kao poslovnoj osobi nego studenti Građevinskog fakulteta (Tablica 11).

Games-Howell-ovim testom utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika u stavovima prema ravnopravnosti žene u obitelji između studenata Elektrotehničkog fakulteta ($M=4,13$) i studenata Filozofskog fakulteta ($M=4,45$). Studenti Filozofskog fakulteta imaju pozitivnije stavove prema ravnopravnom položaju žene u obitelji nego studenti

Elektrotehničkog fakulteta. Games-Howell-ovim testom utvrđena je značajna razlika između ispitanika koji studiraju na Građevinskom fakultetu (M=2,44) i ispitanika koji studiraju na Agrobiotehničkom fakultetu (M=2,72). Rezultati pokazuju da studenti Agrobiotehničkog fakulteta imaju pozitivnije stavove prema dominantnosti žene u obitelji nego studenti Građevinskog fakulteta (*Tablica 11*).

Tablica 11. Games-Howell test za utvrđivanje razlike u stavovima prema ženinom položaju i ulozi s obzirom na područje studija ispitanika

	Fakultet	N	M	SD	Min	Max	F
Žena kao majka i njegovateljica	Agrobiotehnički	94	3,21	,58	1,29	4,29	
	Građevinski	93	3,28	,58	1,43	4,71	
	Elektrotehnički	94	3,24	,51	2	4,57	1,820
	Filozofski	94	3,10	,053	1,43	4,29	
	Ukupno	375	3,21	,55	1,29	4,71	
Žena kao poslovna osoba	Agrobiotehnički	94	2,72*	,73	1	5	
	Građevinski	93	2,44*	,60	1	4,20	
	Elektrotehnički	94	2,65	,67	1	4,80	3,067*
	Filozofski	94	2,62	,59	1,20	4,40	
	Ukupno	375	2,61	,66	1	5	
Ravnopravnost žene	Agrobiotehnički	94	4,29	,75	1,67	5	
	Građevinski	93	4,3728	,71	1,67	5	
	Elektrotehnički	94	4,13*	,67	2,67	5	3,911**
	Filozofski	94	4,45*	,52	2	5	
	Ukupno	375	4,31	,68	1,67	5	
Dominantnost žene	Agrobiotehnički	94	2,72*	,73	1	5	
	Građevinski	93	2,44*	,60	1	4,20	
	Elektrotehnički	94	2,65	,67	1	4,80	3,067*
	Filozofski	94	2,62	,59	1,20	4,40	
	Ukupno	375	2,61	,66	1	5	

$p < 0.05^*$, $p < 0.01^{**}$, $p < 0.001^{***}$

Jednosmjernom analizom varijance s obzirom na obrazovanje majke nisu utvrđene značajne razlike u stavovima prema položaju žene i njezinoj ulozi (Tablica 12).

Tablica 12. Analiza varijance za utvrđivanje razlike u stavovima prema položaju žene i njezinoj ulozi s obzirom na obrazovanje majke

		Ss	Df	MS	F	Sig.
Žena kao majka i njegovateljica	Obrazovanje majke	1,521	4	,380	1,270	,281
		110,747	370	,299		
Žena kao poslovna osoba	Obrazovanje majke	1,072	4	,268	,974	,421
		101,792	370	,275		
Ravnopravnost žene u obitelji	Obrazovanje majke	3,207	4	,802	1,763	,136
		168,274	370	,455		
Dominantnost žene u obitelji	Obrazovanje majke	3,168	4	,792	1,853	,118
		158,128	370	,427		

$p < 0.05^*$, $p < 0.01^{**}$, $p < 0.001^{***}$

S obzirom na zaposlenost majke utvrđeno je da ne postoji statistički značajna razlika u stavovima ispitanika prema položaju i ulozi žene (Tablica 13).

Tablica 13. Analiza varijance za utvrđivanje razlike u stavovima prema položaju žene i njezinoj ulozi s obzirom na zaposlenost majke

		Ss	Df	MS	F	Sig.
Žena kao majka i njegovateljica	Zaposlenost majke	,574	5	,115	,379	,863
		111,693	369	,303		
Žena kao poslovna osoba	Zaposlenost majke	1,050	5	,210	,761	,578
		101,814	369	,276		
Ravnopravnost žene u obitelji	Zaposlenost majke	3,534	5	,707	1,553	,173
		167,948	369	,455		
Dominantnost žene u obitelji	Zaposlenost majke	,877	5	,175	,403	,846
		160,419	369	,435		

$p < 0.05^*$, $p < 0.01^{**}$, $p < 0.001^{***}$

Istraživani stavovi o financijskom doprinosu u kućanstvu, jednosmjernom analizom varijance utvrđena je statistički značajna razlika ($p < 0,05$) u stavu prema ženi kao majci i njegovateljici [$F(2,372)=3,264$, $p=,039$] (Tablica 14).

Tablica 14. Analiza varijance za utvrđivanje razlike u stavovima prema ženinom položaju i ulozi s obzirom na financijski doprinos

		Ss	Df	MS	F	Sig.
Žena kao majka i njegovateljica	Financijski doprinos	1,936	2	,968	3,264	,039*
		110,331	372	,297		
Žena kao poslovna osoba	Financijski doprinos	,029	2	,014	,033	,968
		161,267	372	,434		
Ravnopravnost žene u obitelji	Financijski doprinos	,270	2	,135	,293	,746
		171,211	372	,460		
Dominantnost žene i njezinih odluka	Financijski doprinos	,029	2	,014	,033	,968
		161,267	372	,434		

$p < 0.05^*$, $p < 0.01^{**}$, $p < 0.001^{***}$

Iako je utvrđena značajnost kod varijable žena kao majka i njegovateljica Games-Howell-ovim testom nije utvrđeno gdje se nalazi ta razlika (Tablica 15).

Tablica 15. Games-Howell test za utvrđivanje razlike u stavovima prema ulozi žene u obitelji.

		otac	majka	podjednako
Žena kao majka i njegovateljica	Financijski doprinos	otac	-,15514	,13479
		majka	-,15514	-,02035
		podjednako	-,13479	,02035

Razlog tomu može biti neravnomjeran broj sudionika za pojedine kategorije. U kategoriji „majka“ (N=75) ima upola manje sudionika nego u kategoriji „otac“ (N=190) (Tablica 16).

Tablica 16. Prikaz aritmetičke sredine i standardne devijacije za rezultate prema ženi kao majci i njegovateljici s obzirom na financijski doprinos.

	Financijski doprinos	N	M	SD
Žena kao majka i njegovateljica	otac	190	3,28	,47
	majka	75	3,12	,59
	podjednako	110	3,14	,63
	Ukupno	375	3,21	,55

Analizom varijance utvrđeno je da ne postoji statistički značajna razlika u stavovima prema položaju žene i njezinoj ulozi s obzirom na majčino provođenje slobodnog vremena (Tablica 17).

Tablica 17. Analiza varijance za utvrđivanje razlike u stavovima prema položaju žene i njezinom fokusu s obzirom na majčino provođenje slobodnog vremena

		Ss	Df	MS	F	Sig.
Žena kao majka i njegovateljica	Slobodno vrijeme majke	,727 111,540	2 372	,364 ,300	1,213	,299
Žena kao poslovna osoba	Slobodno vrijeme majke	1,142 101,722	2 372	,571 ,273	2,088	,125
Ravnopravnost žene u obitelji	Slobodno vrijeme majke	,929 170,553	2 372	,464 ,458	1,013	,364
Dominantnost žene u obitelji	Slobodno vrijeme majke	,323 160,973	2 372	,161 ,433	,373	,689

$p < 0.05^*$, $p < 0.01^{**}$, $p < 0.001^{***}$

2. Rasprava

Provedenim istraživanjem nastojalo se ispitati stavove studenata o položaju i ulozi žene u suvremenoj obitelji. Nastojalo se uvidjeti vide li studenti ženu više samo kao majku i njegovateljicu ili i kao poslovnu osobu. Nastojao se ispitati stav ispitanika o ženinoj zaposlenosti izvan kuće, i njezinom (ne)ravnopravnom ili dominantnom položaju u obitelji. Rezultati pokazuju da je ukupan stav studenata prema položaju i ulozi žene u obitelji pozitivan, odnosno egalitaran. Studenti smatraju da bi žena trebala imati ravnopravan položaj u obitelji. Oni izjavljuju da bi i muškarac i žena trebali financijski pridonositi kućanstvu, ravnopravno sudjelovati u donošenju važnih obiteljskih odluka, ali i dijeliti kućanske poslove i skrbiti o djeci. Iz rezultata se može vidjeti da studenti svojim stavovima zagovaraju suvremeno roditeljstvo u kojem nema rodno podijeljenih uloga. Dobiveni rezultati su u skladu sa prijašnjim istraživanjem u kojem čak 97,4% ispitanika se slaže sa izjavom da i muškarac i žena moraju pridonositi održavanju kućanstva (Bišćan i Črpić, 2000, 427). Rezultati pokazuju da studenti više vide ženu u suvremenoj obitelji kao poslovnu osobu nego samo kao majku i njegovateljicu. Odnosno ispitanici imaju pozitivne stavove prema ženinoj zaposlenosti izvan kuće. Više od polovice ispitanika (72%) smatra da je zaposlenje najbolji način da žena postane slobodna. Ovi rezultati su u skladu sa prijašnjim rezultatima, gdje je većina ispitanika (73,6%) pokazala slaganje s tim da je zaposlenje najbolji način da žena postane neovisna (Bišćan i Črpić, 2000, 430).

Što se tiče stavova prema utjecaju zaposlenosti majke na dijete ispitanici imaju pozitivne stavove. Ispitanici smatraju da zaposlenje majke neće ostaviti negativne (emocionalne) posljedice na dijete u predškolskoj dobi. Ovi rezultati nisu u skladu s prijašnjim istraživanjem kojim se doznaje da čak 55,6% ispitanika smatra da će dijete u predškolskoj dobi patiti ukoliko mu majka radi (Bišćan i Črpić, 2000, 473). U ovom istraživanju rezultati pokazuju kako većina ispitanika (86,6%) smatra da zaposlena majka može uspostaviti topao i prisan odnos sa svojom djecom kao i nezaposlena majka. Ovi rezultati su u skladu sa rezultatima prijašnjeg istraživanja u kojem 73,5% ispitanika smatra da majka koja radi može uspostaviti jednako topao odnos sa svojom djecom, kao i majka koja ne radi (Bišćan i Črpić, 2000, 472). Dobiveni rezultati mogu se objasniti činjenicom da više od 60% ispitanika dolazi iz kućanstva u kojem je majka stalno zaposlena. Moguće je da ispitanici iskazuju pozitivnije stavove prema zaposlenosti i njegovom utjecaju jer govore iz vlastitog iskustva. Drugim riječima, ispitanici su vjerojatno imali topao i privržen odnos sa svojom zaposlenom majkom. Iako prijašnje istraživanje pokazuje kako povratak majke na posao u roku od šest mjeseci nakon poroda može imati negativne (manje)

učinke na razvoj djeteta (Huerta, 2011), u ovom istraživanju više od 60% ispitanika smatra da je u redu ako se žena nakon poroda ubrzo odluči vratiti na posao.

S obzirom na stavove može se reći da matrijarhat, kao ni patrijarh nisu zastupljeni u suvremenoj obitelji. Smatra se da u suvremenoj obitelji i muškarac i žena trebaju imati isti položaj, odnosno da trebaju biti ravnopravni partneri, koji osim istog položaja dijele i sve kućanske obveze.

Očekivale su se statistički značajne razlike između ispitanika s obzirom na sociodemografska obilježja. Utvrđena je statistički značajna razlika u stavovima studenata s obzirom na spol. Rezultati pokazuju da ispitanice imaju egalitarnije stavove prema ženinom položaju i ulozi u obitelji od muških ispitanika. Ispitanice zastupaju stavove prema kojima bi trebala postojati veća ravnopravnost u rodnim ulogama te one imaju pozitivnije stavove prema ženi kao neovisnoj poslovnoj osobi. Razlog ovome može biti činjenica da žena koja nema posao postaje ekonomski ovisna o muškarcu što ženu dovodi u ponižavajući i objektivno neravnan položaj. Ekonomska neovisnost je vrijednost koja može bitno utjecati na dostojanstvo osobe, ali i na zdravi ponos (Bišćan i Črpić, 2000). Stoga ispitanice teže ekonomskoj neovisnošću. Iz rezultata možemo vidjeti da muški ispitanici problem ekonomske neovisnosti ne smatraju toliko značajnim kao i žene. S druge strane, iako su prosječni stavovi i muških i ženskih ispitanika egalitarni, muški ispitanici izražavaju pozitivnije stavove prema viđenju žene kao majke i njegovateljice. Ovi rezultati su u skladu sa rezultatima prijašnjih istraživanja, koji pokazuju kako muškarci imaju tradicionalnije stavove prema položaju i ulozi žene u obitelji (Gibbons i sur., 1991; Bišćan i Črpić, 2000; Frieze i sur., 2003; Bryant, 2003). No, navodi se kako s vremenom tradicionalniji stavovi muškaraca postaju liberalniji (Bryant, 2003).

Očekivana je razlika u stavovima između ispitanika u odnosu na geografsko porijeklo. T-testom je utvrđeno kako ne postoji značajna razlika u stavovima prema položaju i ulozi žene u obitelji između ispitanika koji dolaze sa ruralnih područja i ispitanika gradskih područja. Ovaj rezultat je u skladu s nalazima istraživanja (Fényes, 2014) koje pokazuje da studenti koji žive na selu nisu tradicionalniji od studenata koji žive u gradu jer tijekom studija žive u gradovima. Jedno od objašnjenja rezultata može biti da su ispitanici ruralnih područja promijenili stavove prilikom početka studiranja u gradu. Dobiveni rezultat ovog istraživanja je u suprotnosti s rezultatima drugih istraživanja koji su se bavili razlikama u stavovima između ruralnih i urbanih područja (Istenič, 2007; Brajdić-Vuković i sur., 2007). U istraživanju provedenom u Sloveniji ispitanici iz ruralnih područja pokazuju tradicionalnije i konzervativnije stavove prema rodnoj

ulozi (Istenič, 2007). Isto tako, ispitanici odrasli u ruralnim područjima Hrvatske zastupaju tradicionalnije stavove o rodu (Brajdić-Vuković i sur., 2007). Neslaganje ovih rezultata se može objasniti činjenicom da su u ovom istraživanju sudjelovali mlađi ispitanici, koji su uključeni u visoko obrazovanje pa se stoga utjecaj sociokulturnih obrazaca ruralnih sredina nije pokazao značajan. Jedno od objašnjenja može biti i neravnomjeran omjer studenata iz ruralnih područja (N=169) i studenata iz urbanih područja (N=206). Potrebno je više istraživanja kako bi se utvrdilo utječe li geografsko porijeklo na stavove o položaju i ulozi žene u obitelji ili ne.

Sljedeći zadatak ovog istraživanja bio je ispitati razlike u stavovima prema položaju žene i njezinoj ulozi u obitelji s obzirom na studij, odnosno fakultet ispitanika. Nije utvrđena statistički značajna razlika u viđenju žene samo kao majke i njegovateljice. No, utvrđena je značajna razlika u viđenju žene kao poslovne osobe koja osim obitelji ima i karijeru. Rezultati sugeriraju da studenti Agrobiotehničkog fakulteta imaju pozitivnije stavove prema ženi kao poslovnoj osobi, odnosno njezinoj zaposlenosti izvan kuće, nego studenti Građevinskog fakulteta. Rezultati pokazuju da studenti Agrobiotehničkog fakulteta imaju pozitivnije stavove prema dominantnosti žene u obitelji nego studenti Građevinskog fakulteta. Međutim, u literaturi nisu pronađeni rezultati za usporedbu tih nalaza. Daljnja istraživanja su potrebna kako bi se uvidjeli stavovi prema dominantnosti žene u obitelji s obzirom na područje studija.

Što se tiče ženinog položaja u obitelji utvrđeno je da studenti Filozofskog fakulteta imaju pozitivnije stavove prema ravnopravnom položaju žene u obitelji nego studenti Elektrotehničkog fakulteta. Ovo se može objasniti činjenicom da je većina sudionika s Elektrotehničkog fakulteta muškog spola (M=82, Ž=12), dok su sudionici Filozofskog fakulteta pretežno žene (M=22, Ž=72). Ovi rezultati su u skladu s rezultatima prijašnjeg istraživanja rodnih uloga među studentima. To istraživanje doznaje da sudionici koji su polaznici muško-dominantnih smjerova zauzimaju tradicionalnije stavove prema rodnim ulogama i položaju, dok polaznici ženko-dominantnih smjerova zauzimaju modernije stavove (Fényes, 2014). Međutim, pozitivniji stavovi studenata Filozofskog fakulteta se mogu objasniti i činjenicom da su nastavni sadržaji humanističkih i društvenih znanosti više usmjereni na razvijanje kritičkog mišljenja prema rodnim pitanjima. Istraživanje upućuje na to da studenti humanističkih i društvenih znanosti najviše zauzimaju kritičan stav prema rodnim ulogama (Räsänen i Wilska, 2007). Može se zaključiti da je od velike važnosti da sadržaji vezani za ravnopravnost između spolova budu dio svih razina odgoja i obrazovanja. Drugim riječima, u obrazovanju je potrebno usmjeriti više pažnje na razvoj kritičke osviještenosti prema rodnim ulogama.

Očekivalo se da će se stavovi studenata prema položaju i ulozi žene razlikovati s obzirom na obrazovanje majke. No, u istraživanju nisu utvrđene značajne razlike u stavovima studenata s obzirom na obrazovanje majke. Ovi rezultati nisu u skladu sa prijašnjim istraživanjima. Prijašnje istraživanje pokazuje kako će tradicionalan stav prema rodnim ulogama biti manji što je majka pojedinca obrazovanija (Smith i Self 1980). Majke s višim stupnjem obrazovanja imaju liberalnije stavove te ih odgojem prenose na svoju djecu. No, ovo neslaganje rezultata može biti jer je istraživanje (Smith i Self, 1980) provedeno još u dvadesetom stoljeću, kada su položaj i uloga žene bili znatno drugačiji nego sada. Dobiveni rezultat se može i objasniti činjenicom da su svi sudionici polaznici visokog obrazovanja, a istraživanja upućuju na to da se općenito viši stupanj obrazovanja povezuje s egalitarnijim stavovima prema rodnim ulogama (Spence i Hahn, 1997 prema Bartolac i sur., 2011), dok se niži stupanj obrazovanja veže s tradicionalnim stavovima (Šikić-Mićanović, 2012). Isto tako tijekom socijalizacije i procesa obrazovanja pojedinci su izloženi različitim saznanjima i socijalnim utjecajima koji se mogu razlikovati od onih koje su primili u vlastitom domu tijekom odrastanja, a to utječe na promjenu njihovih stavova (Bartolac i sur., 2011).

Štoviše, istraživanje je nastojalo uvidjeti razlikuju li se stavovi studenata prema ženinom položaju i ulozi s obzirom na zaposlenost majke. Rezultati upućuju na to da ne postoji statistički značajna razlika u stavovima ispitanika prema položaju i ulozi žene s obzirom na zaposlenost majke. No, prijašnje istraživanje (Brajdić-Vuković i sur., 2007), koje se bavilo stavovima o rodnim ulogama, prikazuje drugačije rezultate. Istraživanje je provedeno u Hrvatskoj te rezultati pokazuju da ispitanici sa zaposlenim majkama više podržavaju zapošljavanje žena i imaju egalitarnije stavove o rodnoj ulozi žene (Brajdić-Vuković i sur., 2007).

Jedan od zadataka istraživanja bio je i ispitati razlike u stavovima prema položaju žene i njezinoj ulozi u obitelji s obzirom na financijski doprinos majke. Rezultati su pokazali da postoji značajna razlika između financijskog doprinosa majke i viđenju žene kao majke i njegovateljice. No, zbog neravnomjernog broja sudionika u kategorijama „majka“, „otac“ i „podjednako“ nije se moglo utvrditi gdje se nalazi ta razlika. Daljnja istraživanja su potrebna kako bi se uvidjelo ima li doista značajne razlike u stavovima studenata prema položaju i ulozi žene u obitelji s obzirom na financijski doprinos.

Dobiveni rezultati istraživanja ukazuju na to da ne postoji statistički značajna razlika u stavovima prema položaju i ulozi žene u obitelji s obzirom na majčino provođenje slobodnog vremena. Prijašnje istraživanje sugerira da žene sa tradicionalnijim rodnim stavovima provode slobodno vrijeme kod kuće te ne izbivaju često iz kuće (Šikić-Mićanović, 2012). Pošto

roditeljske akcije i stavovi utječu na dijete smatralo se da će biti razlike u stavovima s obzirom na majčino provođenje slobodnog vremena. Daljnja istraživanja su potrebna kako bi se uvidjelo postoji li razlika u stavovima prema ženinom položaju s obzirom na majčino provođenje slobodnog vremena. Ukoliko bi se istraživanje fokusiralo na utjecaj provođenja slobodnog vremena bilo bi od koristi ispitati i stavove roditelja ispitanika. Time bi se moglo uočiti utječe li više obitelj ili društvo (društvene promjene i vršnjaci) na formiranje i mijenjanje stavova o položaju i ulozi žene.

Iz navedenoga može se zaključiti da je postavljena hipoteza H1 djelomično potvrđena jer je dobivena razlika u stavovima s obzirom na spol, fakultet, no nije dobivena razlika s obzirom na geografsko porijeklo ispitanika. Hipoteza H2 je djelomično potvrđena jer se pokazalo da ispitanici Elektrotehničkog fakulteta imaju tradicionalnije stavove prema položaju žene u obitelji, no isto tako se pokazalo da ispitanici Agrobiotehničkog fakulteta imaju egalitarnije stavove što nije bilo očekivano. Štoviše, može se vidjeti kako hipoteza H3 nije potvrđena jer nije dobivena razlika između stavova s obzirom na obrazovanje i status zaposlenosti majke.

3. Ograničenja, implikacije i prijedlozi za buduća istraživanja

Iako provedeno istraživanje doprinosi području istraživanja položaja i uloge žene u obitelji, potrebno je spomenuti i nekoliko ograničenja. Prvenstveno, uzorak u ovom istraživanju je prigodan jer ga čini isključivo studentska populacija, a to ograničava generalizaciju podataka. U istraživanju su sudjelovali samo polaznici višeg obrazovanja, a prethodna istraživanja pokazala su da osobe niže razine obrazovanja imaju negativnije, odnosno tradicionalnije stavove, što je moglo utjecati na rezultate dobivene u ovom istraživanju. Ukoliko se ponovi istraživanje potrebno je uključiti sudionike s različitim razinama obrazovanja kako bi se rezultati u budućnosti mogli lakše generalizirati na opću populaciju.

Ovo istraživanje je uključivalo samo kvantitativne podatke i analizu, stoga kvalitativni podaci, kao što je intervju, nisu prikupljeni kako bi se podržali rezultati. U istraživanju je bio nejednak raspon muških i ženskih ispitanika. Budući da je više sudionika muškog spola, pouzdanost rezultata koji se odnose na spol je upitna. Stoga je potrebno provesti još istraživanja koji će uključiti jednak broj i muških i ženskih ispitanika. Postoji nerazmjernost ispitanika s

obzirom na geografsko porijeklo, status zaposlenosti majke, obrazovanje majke, financijski doprinos te način majčinog provođenja slobodnog vremena. U budućim istraživanjima trebalo bi posvetiti pozornost na razmjernost ispitanika po nezavisnim varijablama te gledati da bude podjednak broj ispitanika za svaku varijablu.

Unatoč navedenim nedostacima, ovo istraživanje ima važne implikacije za borbu protiv rodni uloga, a i za buduća istraživanja. Iako postoji veliki broj istraživanja na ovu temu, rezultati koji naglašavaju negativnije, odnosno tradicionalnije stavove prema položaju i rodnoj ulozi žene, pokazuju da i dalje postoji potreba za proučavanje i rad na ovoj tematici.

Bilo bi zanimljivo provesti longitudinalna istraživanja u kojima bi se moglo pratiti mijenjanje stavova nakon određene pozitivne intervencije, primjerice nakon slušanja kolegija koji se fokusiraju na rodne uloge, ili nakon nekog kontakta (intervju, predavanje) sa ženama koje pored obitelji imaju i karijeru. Povrh toga, bilo bi i fascinantno provesti istraživanje o rodni ulogama na istim ispitanicima prije braka i za vrijeme braka.

Zaključak

Svijet u kojem živimo izložen je brojnim društvenim, političkim i gospodarskim promjenama. Te promjene se odražavaju na obitelj te mijenjaju položaj i uloge njezinih članova. Ulaskom žena na tržište rada sve je više obitelji u kojima oba roditelja rade. No, problem u tim obiteljima se javlja u ulogama roditelja i društvenim očekivanjima. Dugi niz godina se smatralo da su briga za djecu i obitelj samo ženin posao, a ne i muškarčev. Iako je žena ušla u svijet rada, od nje se i dalje očekuje da se brine za djecu i kućanstvo. Stoga se danas žene suočavaju s dvostrukom opterećenošću, vanjskim radom i obavezama u kućanstvu i oko djece.

Cilj istraživanja bio je ispitati stavove studenata o položaju i ulozi žene u suvremenoj obitelji. Odnosno nastojalo se uvidjeti vide li studenti ženu više kao majku i njegovateljicu ili i kao poslovnu osobu. Nastojao se vidjeti stav ispitanika o ženinoj zaposlenosti izvan kuće i njezinom (ne)ravnopravnom ili dominantnom položaju u obitelji. Rezultati istraživanja upućuju na to da ispitanici pokazuju egalitaran stav prema položaju i ulozi žene u suvremenoj obitelji. S obzirom na to da su ispitanici bili mladi ljudi, studenti (19-27) može se zaključiti kako mlađe generacije imaju liberalnije stavove prema ovom problemu. Međutim, kao što je pretpostavljeno uočena je razlika između stavova prema položaju i ulozi žene u obitelji s obzirom na spol ispitanika. Muški ispitanici su u većoj mjeri izrazili pozitivnije stavove prema ženinoj ulozi kao majci i njegovateljici, dok su ispitanice pokazale pozitivnije stavove prema ženi kao poslovnoj osobi, odnosno njezinoj zaposlenosti izvan kuće. Što se tiče položaja žene rezultati pokazuju da ispitanice imaju pozitivniji stav prema ravnopravnom položaju žene u obitelji, odnosno ispitanice više odbijaju rodno podijeljene uloge koje su vidljive u ženinom podređenom položaju. Razlika među stavovima je dobivena s obzirom na područje studija ispitanika, a kao što je i pretpostavljeno, najegalitarniji stav prema položaju i ulozi žena imali su ispitanici društvenih i humanističkih znanosti, odnosno studenti Filozofskog fakulteta. Najmanje egalitaran stav pokazali su studenti tehničkih znanosti, odnosno polaznici fakulteta Elektrotehnike, računarstva i informacijskih tehnologija. Zanimljivo je da su studenti fakulteta Agrobiotehničkih znanosti pokazali egalitarnije stavove prema položaju i ulozi žene u obitelji za razliku od studenata Građevinskog fakulteta. Studenti Agrobiotehničkih znanosti imaju pozitivniji stav prema ženinoj zaposlenosti izvan kuće i prema njezinom dominantnom položaju u obitelji. Rezultati istraživanja pokazuju da postoji razlika između stavova studenata prema

ulozi žene s obzirom na financijski doprinos, no nije utvrđeno gdje je ta razlika. Razlika u stavovima nije dobivena s obzirom na geografsko porijeklo ispitanika, obrazovanje majke, zaposlenost majke te s obzirom na način majčinog provođenja slobodnog vremena. Daljnja istraživanja su potrebna kako bi se utvrdilo utječu li ovi faktori na stavove pojedinca prema položaju i ulozi žene u obitelji.

Provedeno istraživanje pokazuje da studenti imaju pozitivne stavove prema položaju i ulozi žene u obitelji, no i dalje postoji razlika u spolu i studiju ispitanika. Kako bi se povećalo prihvaćanje modernih stavova među studentima, visoka učilišta trebala bi uključivati raznolikost kolegija koji se bave rodnim ulogama. Egalitarnije stavove o rodnoj ulozi trebalo bi uključiti u nastavni plan i program, literaturu, te u svakodnevni život studenata (tijekom komunikacije s profesorima i vršnjacima).

Literatura

- Bartolac, A., Kamenov, Ž. i Petrak, O. (2011). Rodne razlike u obiteljskim ulogama, zadovoljstvu i doživljaju pravednosti s obzirom na tradicionalnost stava. *Revija za socijalnu politiku*, 18 (2), 175-194.
- Bišćan, Ž., Črpić, G. (2000). Muško i žensko između uloge i osobe. Ispitivanje promjene uloga spolova u hrvatskom društvu. *Bogoslovska smotra*, 70 (2), 421-442.
- Boles, J. S., Wood, J. A. i Johnson, J. (2003). Interrelationship of role conflict, role ambiguity, and work-family conflict with different facets of job satisfaction and the moderating effects of gender. *Journal of Personal Selling and Sales Management*, 23(2), 99–113.
- Brajdić-Vuković, M., Birkelund, G. E., Štulhofer, A. (2007). Between tradition and modernization: attitudes toward women's employment and gender roles in Croatia. *International Journal of Sociology*, 37(3): 32-53.
- Bryant, A. N. (2003). Changes in Attitudes Toward Women's Roles: Predicting GenderRole Traditionalism Among College Students. *Sex Roles*. 48:, 131-142.
- Byron, K. (2005). A meta-analytic review of work-family conflict and its antecedents. *Journal of Vocational Behavior*, 67(2), 169–198.
- Coltrane, S. (2000). Research on Household Labor: Modeling and Measuring the Social Embeddedness of Routine Family Work. *Journal of Marriage and Family*, 62 (4), 1208-1233.
- Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2000). Obitelj i zaposlenost izvan kuće: međusobno ometanje i/ili pomaganje. *Revija za socijalnu politiku*, 7(2), 131-145.
- Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2003). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10 (1), 45-68.
- Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Durić, D. (2012). Patrijarhat, rod i pripovijetke Dinka Šimunovića. *Croatica et Slavica Iadertina*, 8 (1), 259-276.

Donnelly, K., Twenge, J. M., Clark, M.A., Shaikh, S. K., Beiler-May, A., Carter, N. T. (2015). Attitudes Toward Women's Work and Family Roles in the United States, 1976–2013. *Psychology of Women Quarterly*, 40 (1), 41 – 54.

Državni zavod za statistiku (2011). Prirodno kretanje stanovništva u 2011. Statistička izvješća, Zagreb. Izvor s Word Wide Web: zadnja posjeta 31. svibnja 2019. dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1466.pdf

Državni zavod za statistiku (2018). Žene i muškarci u Hrvatskoj 2018. Izvor s Word Wide Web: zadnja posjeta 28. svibnja 2019. dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2018.pdf

Fényes, H. (2014). Gender role attitudes among higher education students in a borderland Central-Eastern European region called 'Partium'. *CEPS Journal*, 4 (2), 49-70.

Frieze, I. H., Ferligoj, A., Kogovšek, T., Renner, T., Horvat, J., Šarlija, N. (2003). Gender-Role Attitudes in University Students in the United States, Slovenia, and Croatia. *Psychology of Women Quarterly*, 27(3), 256–261.

Galić, B. (2004). Seksistički diskurs rodnog identiteta. *Socijalna ekologija*, 13 (3-4), 305-324.

Galić, B., Nikodem, K. (2009) Percepcija rodnih jednakosti i šansi pri zapošljavanju u hrvatskom društvu: Pogled nezaposlenih žena. *Revija za socijalnu politiku*, 16 (3), 253-270.

Galić, B. (2011). Žene i rad u suvremenom društvu – značaj “orodnjenog” rada. *Sociologija i prostor*, 49 (1(189)), 25-48.

Gibbons, J., L., Stiles, D., A., Shkodriani, G., M. (1991). Adolescents' attitudes toward family and gender roles: An international comparison. *Sex Roles*, 25(11-12), 625–643.

Gjurić, H., Gregov, Lj., Šimunić, A. (2014). Konflikt radne i obiteljske uloge kod zaposlenih bračnih drugova: važnost usklađenosti stava prema bračnim ulogama. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 23 (4), 641-659.

Goldberg, W., A., Greenberg, E., Nagel, S., K. (1996). Employment and achievement: Mother's work involvement in relationship to children's achievement behaviors and mothers' parenting behavior, *Child Development*, 67, 1512–1527.

Greenstein, T., N. (1996). Husbands' Participation in Domestic Labor: Interactive Effects of Wives' and Husbands' Gender Ideologies. *Journal of Marriage and Family*, 58 (3), 585-595.

Henz, U. (2019). Fathers' involvement with their children in the United Kingdom: Recent trends and class differences. *Demographic Research*, 40(30), 865 – 896.

Hsin, A., Felfe, C. (2014). When Does Time Matter? Maternal Employment, Children's Time With Parents, and Child Development, *Demography*, 51, 1867–1894.

Huerta, M. (2011). Early Maternal Employment and Child Development in Five OECD Countries, *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, 118, OECD Publishing.

Istenič, M., Č. (2007). Attitudes Towards Gender Roles and Gender Role Behaviour Among Urban, Rural, and Farm Populations in Slovenia. *Journal Of Comparative Family Studies*, 38(3): 477-496

Jugović, I., Kamenov, T. (2011). Rodna (ne)ravnopravnost i diskriminacija u obiteljskim odnosima. U: Kamenov, T., Galić, B. (2011). *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj*. Zagreb: Biblioteka ONA.

Jurčević Lozančić, A. (2005). *Izazovi odrastanja - predškolsko dijete u okruženju suvremene obitelji i vrtića*, Petrinja: Visoka učiteljska škola u Petrinji.

Kapor-Stanulović, N. (1985). *Psihologija roditeljstva*. Beograd: Nolit.

Klasnić, K. (2017). *Utjecaj rodne podjele obiteljskih obveza i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena*. Zagreb: Pravobranitelj/ca za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske. Izvor s Word Wide Web: zadnja posjeta 20. lipnja 2019. dostupno na: http://rec.prs.hr/wp-content/uploads/2018/01/Brosura_prijelom_finalno_web.pdf

Korabik, K., McElwain, A. i Chappell, D. B. (2008). Integrating gender-related issues into research and practices on work and family. U: Korabik, K., Lero, D., S., Whitehead, D., L. (2008). *Handbook of work-family integration: Research, theory, and best practices*. San Diego, CA: Elsevier Inc.

Košiček, M. (1990). *Antiroditelj*. Sarajevo: Svjetlost.

Kramarić, S. (2017). Obitelj i roditeljstvo u suvremenom društvu. *Međunarodni znanstveno-stručni skup: Sadašnjost za budućnost odgoja i obrazovanja - mogućnosti i izazovi*, 204-209.

Kušević, B. (2013) Kultura intenzivnog majčinstva kao izazov za suvremenu pedagogiju. U: *Pedagogija i kultura*. Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo.

- Levy-Shiff, R. (1994). Individual and contextual correlates of marital change across the transition to parenthood. *Developmental Psychology*, 30(4), 591–601.
- Lukaš, M. (2010). *Obiteljski odgoj u Hrvatskoj – razvoj ideja od 1850. do 1918. godine*. Hrvatsko Futurološko društvo, Rijeka.
- Ljubetić, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: „Mali profesor“.
- Maleš, D. (2012). Obitelj i obiteljski odgoj u suvremenim uvjetima. *Dijete vrtić obitelj*, 67, 13-15.
- Matotek, V. (2010). Prava žena kroz povijest. *Hrvatski povijesni portal*. Izvor s World Wide Web: zadnja posjeta 4. lipnja 2019. dostupno na: <http://povijest.net/2018/?p=1456>
- Milfont, T., L. (2009). A functional approach to the study of environmental attitudes. *Medio Ambiente y Comportamiento Humano*, 10(3), 235-252.
- Mihaljević, D. (2016). Feminizam – što je ostvario?. *Mostariensia*, 20, 149-169.
- Netemeyer, R., G., Boles, J., S., McMurrian, R. (1996). Development and Validation of Work-Family Conflict and Family- Work Conflict Scales. *Journal of Applied Psychology*, 81, 400-441.
- Obiteljski zakon (2015). *Narodne novine*, 103, (15).
- Perrot, M. (2009) *Moja povijest žena*. Zagreb: Ibis grafika.
- Petani, R., Spahija, M. (2013) Autoritet i uloga oca u odgoju. U: *Pedagogija i kultura*. Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo.
- Petz, B. i sur. (2005). *Psihologijski rječnik*. Zagreb: Prosvjeta.
- Powell, G., N., Greenhaus, J., H. (2009). Sex, Gender, and Decisions at the Family → Work Interface. *Journal of Management*, 36(4), 1011–1039.
- Räsänen, P., Wilska, T. (2007): Finnish Students' Attitudes towards Commercialised Sex. *Journal of Youth Studies*, 10(5), 557-575.
- Renk, K., Roberts, R., Roddenberry, A., Luick, M. (2003). Mothers, fathers, gender role, and time parents spend with their children. *Sex Roles*, 48 (7/8), 305-315.
- Rosić, V. (2005). *Odgoj obitelj škola*. Žagar, Rijeka.

- Rosić, V., Zloković, J. (2002). *Prilozi obiteljskoj pedagogiji*. Rijeka: Grafrade.
- Simonyi, A. (2011). Ravnoteža između posla i života te važnost ustanova za djecu. *Djeca u Europi*, 3 (5), 24-25.
- Smith, M. D., Self, G. D. (1980). The congruence between mothers' and daughters' sex-role attitudes: A research note. *Journal Of Marriage And The Family*, 42(1), 105-109.
- Statistički ljetopis RH* (2001). Zagreb: Državni zavod za statistiku RH.
- Stevanović, M. (2000). *Obiteljska pedagogija*. Varaždinske Toplice: Tonimir.
- Šikić-Mićanović, L. (2001). Some conceptualisations and meanings of domestic labour. *Društvena istraživanja*, 10(4-5), 731-766.
- Šikić-Mićanović, L. (2012). *Skriveni životi: prilog antropologiji ruralnih žena*. Zagreb: Institut društvenih znanosti.
- Šverko, B., Arambašić, L. i Galešić, M. (2002). Work-life balance among Croatian employees: Role time commitment, work-home interference and well-being. *Social Science Information*, 41(2), 281–301.
- Topolčić, D. (2001). Muškarci to ne rade: rodno segregirana podjela rada u obitelji. *Društvena istraživanja*, 10 (4-5 (54-55)), 767-789.
- Vasiljević, L. (2012). Feminističke kritike pitanje braka, porodice i roditeljstva, (94 – 119). U: Zaharijević, A. (2012.), *Neko je rekao feminizam?*, Henrich Boll Stiftung, Artprint, Novi Sad.
- Vukasović, A. (1994). *Obitelj – vrelo i nositeljica života*. Zagreb: Hrvatski katolički zbor MI.
- Vukasović, A. (2001). *Pedagogija*. Zagreb: Hrvatski katolički zbor MI.
- Vuković, T. (2016). Dvostruka uloga žena u suvremenoj obitelji: stavovi studenata Sveučilišta u Zadru. *Acta Iadertina*, 13 (2), 189-208.
- Wall, G. (2010). Mothers' experiences with intensive parenting and brain development discourse. *Women's Studies International Forum*, 33(3), 253–263.

Prilozi

Prilog 1.

Poštovani kolege i kolegice

Cilj ovog istraživanja je ispitati stavove studenata o **položaju žene u suvremenoj obitelji**. Anкета je u potpunosti **anonimna** i provodi se u svrhu prikupljanja podataka za diplomski rad pod nazivom: „*Stavovi studenata o položaju žene u suvremenoj obitelji*“.

Unaprijed Vam se zahvaljujem na uloženom trudu i vremenu.

1. Spol (*zaokružite*): M Ž

2. Dob: _____

3. Fakultet: _____

4. Studijska grupa (*smjer*): _____

5. Godina studija (*zaokružite*): 1 2 3 4 5

6. Tip naselja u kojem živi vaša obitelj (*zaokružite*):
 - a) Selo
 - b) Grad

7. Obrazovanje majke/skrbnice (*zaokružite*)
 - a) Završena osnovna škola
 - b) Završena srednja škola
 - c) Završena viša škola
 - d) Završena visoka škola
 - e) Magisterij, specijalizacija ili doktorica znanosti

8. Status zaposlenosti majke/skrbnice (*zaokružite*)
 - a) Stalno zaposlena izvan kuće
 - b) Nezaposlena (u potrazi za stalnim radnim mjestom)
 - c) Domaćica
 - d) Umirovljenica
 - e) Ostalo: _____

9. Tko više doprinosi financijskom stanju vašeg kućanstva?

- a) otac
- b) majka
- c) podjednako

10. Kako Vaša majka/skrbnica provodi svoje slobodno vrijeme?

a) **slobodno vrijeme provodi izvan kuće**

(odlazak u kazalište, muzej, kino, odlazak u goste, posjet rodbini, rekreacijske aktivnosti - vožnja biciklom, religijske aktivnosti – odlazak na misu, hodočašća)

b) **slobodno vrijeme provodi kod kuće**

(čitanje knjiga, gledanje TV-a, slušanje radija, društvene igre, ručni rad, vrt)

c) **ne preostaje joj slobodnog vremena** za osobne aktivnosti

11. Molim Vas da procijenite u kojoj mjeri se slažete sa sljedećim tvrdnjama tako da zaokružite broj za svaku tvrdnju:

1 uopće se ne slažem

2 uglavnom se ne slažem

3 niti se slažem niti se ne slažem

4 uglavnom se slažem

5 u potpunosti se slažem

1. Većina žena zapravo želi samo djecu i obitelj.	1	2	3	4	5
2. Većina žena želi samo uspjeh i dobru karijeru.	1	2	3	4	5
3. Zaposlenje je najbolji način da žena postane samostalna.	1	2	3	4	5
4. Posao kućanice ispunjava kao i bilo koji drugi posao.	1	2	3	4	5
5. I muškarac i žena trebali bi financijski pridonositi kućanstvu.	1	2	3	4	5
6. Muškarci i žene trebali bi zajednički dijeliti kućanske poslove i skrbiti o djeci.	1	2	3	4	5
7. U donošenju važnijih obiteljskih odluka danas ravnopravno sudjeluju i žene i muškarci.	1	2	3	4	5
8. U odluci o mjestu zajedničkog prebivališta (nakon vjenčanja) žene imaju dominantnu odluku.	1	2	3	4	5

- 1 uopće se ne slažem*
2 uglavnom se ne slažem
3 niti se slažem niti se ne slažem
4 uglavnom se slažem
5 u potpunosti se slažem

9. Žene danas imaju završnu riječ u izboru marke obiteljskog automobila.	1	2	3	4	5
10. O vrsti i načinu provođenja godišnjih odmora najčešće odluku donosi žena.	1	2	3	4	5
11. Žena treba organizirati obiteljske proslave i okupljanja.	1	2	3	4	5
12. Poželjno je da žena bude ta koja se brine za starije članove u obitelji.	1	2	3	4	5
13. Njegu bolesnog djeteta najčešće preuzima majka.	1	2	3	4	5
14. Zaposlena majka može uspostaviti topao i prisan odnos sa svojom djecom.	1	2	3	4	5
15. Nezaposlena majka može uspostaviti topao i prisan odnos sa svojom djecom.	1	2	3	4	5
16. Osobno smatram da je u redu ako se žena nakon poroda ubrzo odluči vratiti na posao.	1	2	3	4	5
17. Predškolsko će dijete emocionalno više patiti ako mu majka radi.	1	2	3	4	5
18. Za dijete je bolje ako majka, u prve dvije godine, ne boravi često izvan kuće (ne radi).	1	2	3	4	5
19. Za dijete je bolje ako majka, u prve dvije godine, radi skraćeno radno vrijeme.	1	2	3	4	5
20. U izboru zanimanja/škole djece majka ima najvažniju odluku.	1	2	3	4	5
21. Žene čija djeca pohađaju niže razrede osnovne škole radije bi ostajale kod kuće i pomagale djeci u školskim obvezama.	1	2	3	4	5

Students' attitudes towards woman's position in a contemporary family

Abstract

A number of social, demographic and economic changes in the world influence changes in family, especially the relationships and roles of individuals in the family. In recent years, there has been an increase in the number of women in the labour market, which lead to changing their position and role in the family. Now a woman is professionally engaged person who contributes financially to the household. Her role in the family, childcare and the burden of housework remain the same as in the past. The aim of this research was to examine students' attitudes towards woman's position and role in a contemporary family. The research attempts to see if the students perceive woman just as a mother or as a businesswoman as well. It tries to examine students' attitudes towards woman's employment outside her home, and her (un)equal or dominant position in the family. In the study participated 375 students (202 male and 173 female) from different faculties in Osijek. In order to collect the data a questionnaire was constructed. The collected data was descriptively analysed using descriptive statistics, t-test for independent samples, and one-way variance analysis were used. The results show that students generally have an egalitarian attitude towards the position and role of a woman in the family. As it was assumed, there was a difference in attitudes regarding gender and field of study. Results show that women, participants who were from social and humanistic studies and Agrobiotechnical faculty showed more egalitarian attitudes towards the position and role of women in the family. The hypothesis regarding the difference in attitudes between respondents whose mother is employed and the higher level of education was not confirmed. Furthermore, the results show that there is a difference in attitudes regarding the financial contribution to the family. However, it was not established where this difference lies. Results illustrate that the way mothers spend their leisure time does not influence students' attitudes.

Key words: *egalitarian attitudes, employed person, gender roles, mother*